

ויכוח שלישי

יוכיח שמחלוקת רו"ל אינן על העקרין המקובלים . אלא על פירוש קצתן :

א"כ ראיתי ונתון אל לבי שכל מה שאמרת לזכות חז"ל ואמתתם הוא
אמת ויציב אמנם עדיין יש מקום למכחישים לרדות . שהרי יאמרו דאם
איתא שכד דברי חז"ל הן קבלה איך ראינו אותם חולקין מן הקצה אל
הקצה

הקצה . זה מבשיר וזה פוסל . זה מטמא וזה מטמא . זה אוכר וזה מתיר . זה מחייב וזה פוטר . וסוף דבר זה אימר בכה וזה אימר בכה :

ב אה"ח דע אדוני המלך שמעולם לא נפל מחלוקת בין חז"ל על העיקרים המקובלים אלא על פירוש קצתם . כגון תקיעות שופר בראש השנה נכתבה בתורה ברמז שנאמר (במדבר כ"ט) יום תרועה יהיה לכם וזכרה במשנה כדבר ירוע לכל ישראל כראיתא (בפ"ג דר"ה משנה ב') כל השופרות כשרין חוץ משל פרה . ואע"ג דנאמרה תקיעה ותרועה בחצוצרות מעולם לא עלה על לב איש ישראל לומר שתרועת של ר"ה תעשה בחצוצרות או בכלי אחר שלא יהיה שופר . וכן בפ"ג דסוכה (משנה ג) מזכיר האתרוג כדבי ידוע אעפ"י שלא מצינו בתורה אלא פרי עץ הדר דתנן רבי ישמעאל אומר ג' הדסים ושתי ערבות . לולב א' ואתרוג א' . ואין חולק על זה מפני שהוא עיקר מקובל בכל ישראל שפרי עץ הדר האמור בתורה הוא אתרוג . והמכחיש זה כאילו מכחיש בתורת משה וכן בשופר . אמנם המחלוקת היא על פירוש קצת העיקר . כגון רבי יוסי שמכשיר של פרה שסובר שגם הוא בכלל שופר והמחלוקת הזאת אינה נוגעת בעיקר בשום פנים . וכן בענף עץ עבות . כ"ע לא פליגי שהוא הדם מפני שזה עיקר מקובל אבל יחזקי אם צריך שיהיה א' שלם לפחות או לא איכפת לן אם אפילו שלשתן קטומים . וזו אינה מחלוקת בעיקר המקובל כלל . וכן במלאכות של שבת כ"ע לא פליגי שהן מ"ל מפני שזה קבלה . וכן בטרפיות וכן כמעט בכל הדינים שכולם עיקרים מקובלים ואין חולק עליהם . ולא מבעיא נמצא זה בתנאים אלא אפילו האמוראים יש להם קצת דברי קבלה שאין חולק עליהם כי הא דאיתא בפ' אלו טריפות (דף טו וריש דף מ"ו) כמה וכמה מיטות של רבא ואין חולק עליו וז"ל אמר רבא ריאה שיבשה מקצת' טרפה ואמר רבא הני תרתי בועי דממיכי להדרי טרפה . ואמר רבא ה' אוני אית לה לריאה אוני דסריכן לתדדי שלא כסדרן טרפה . ואמר רבא ה' אוני אית לה לריאה אפה כלפי גברא תלתא מימינא . ותרי משמאלא . אי חסיר אי יתיר אי חלוק טרפה . וכן בכל הדינים בין דיני ממונות בין דיני נפשות :

ג אה"כ הוסף הבא עוד משל אחר :

ד אה"ח נחלקו בפ' אלו טריפות (דף מ"ה ע"ב) על חוט השדרה שנכנס ברובו אם רובו היינו רוב עורו או רוב מוחו . הנך רואה בעיניך שהולקים על פירוש העיקר לא על העיקר עצמו . ומה שמורה ביתר שאת ויתר עז שהעיקרים כולן קבלה משה בסיני הוא שהתנאים עצמם אינם חולקים בעיקרים אלא בפירושם ג"כ כמו שהוכחתי משופר והדם :

ה אה"כ דכירנא כד הוינא מליא שמצאתי בהקדמת הרמב"ם ז"ל לספר היר החוקה שלו שכתב וז"ל (וכן כל אחר ואחד כותב לעצמו כפי כחו מביאור התורה ומהלכותי' כמו ששמע ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור בדברים שלא למדום מפי השמועה אלא במדה מ"ג מדות והסכימו עליהם ב"ד הנרול וכן היה הרבר תמיד וכו') ואם משה קבל תורה מסיני עם כל פירושיה וכלליה ופרשיה ודקדוקיה . איך כתב הרמב"ם דברים שנתחדשו בכל דור ודור וכו' ומה צורך היה לחידוש :

ו אה"ח כתיב בתורה (שמות כג) ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך . וכתוב בהבאת הביכורים (דברים כ"ו) וענית ואמרת וגו' ועתה הגה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' . והנה אין ספק שהקב"ה הורה למשה בסתי כל הדינים העיקריים הנוגעים לביכורים . אבל

אבל הדינים שאינם עיקריים אעפ"י שנוגעים בהם עזובם למנהרין. ונכללו תחת כי יפלא. כגון הא דאיתא פ"ד דניטין (השולח דף מ"ו ע"ב) המוכר שדהו לפירות דפליגי רבי יוחנן ור"ל ר"א מביא וקורא קנין פירות כקנין הגוף דמי. ר"ל אמר מביא ואינו קורא. קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי. ופירש"י ז"ל לפירות שיאכל הלוקח פירות עד עשר שנים. ותחזור הקרקע לבעליה ובזמן דאין היובל נהוג קאכר הדינו וכו' דאי בזמן שהיובל נהוג סתם מכירה לפירות היא שהרי סופו לחזור ביובל. כקנין הגוף דמי ויכול לומר אשר נתת לי. הגע עצמך שראובן מכר שדהו לפירות לעשר שנים לשמעון וירד שמעון לשדה וראה תאנה שבכרה אשכול שבכר רמון שבכר סה יעשה יקרא או לא יקרא :

¶ אה"כ יביא ויקרא יען אין נזק בקריאה :

¶ אה"ח אל יאמר המלך כן. שהרי יש כאן נזק גדול שצריך שיאמר הנח הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' ונמצא מעיד עדות שקר על עצמו שהרי אין לו קרקע וכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני : ¶ אה"כ מעיתי. אמנם כיון דמילתא דשכיחא היא שימכור אדם שדהו לפירותיו איך שכחו הרין עד שהוכרחו לחלק בו ריש לקיש ור' יוחנן : י אה"ח דע אדוני המלך (הרמב"ם רפ"ב מה' בכורים) שהביכורים לא היו נוהגין אלא בפני הבית, ובית שני נחרב לפי חשבון הצמח דוד בשנת ג' אלפי' תתכ"ח ור"י ור"ל היו בג' אלפים תתק"ץ. הרי שעברו יותר מק"ם שנים אחר החרבן. נמצא שאינו דבר תימא ששכחו דין זה כיון שלא היה נוהג בימיחם. ובבואם לעיין בה' ביכורים נסתפקו מה יהיה משפט הלוקח שדה לפירותיו ובקשו לפסוק אותו בדרך סברא. ואין ספק אצלי שהיה פשוט בזמן שב"ה קיים מפני שהיה אז דבר מצוי בין לגבי מכירת שדה לפירותיו בין לגבי הביכורים :

יג אה"כ שפתים ישק משיב דברים נכוחים :

יב אה"ח בפ"ק דר"ה (דף ו' סע"ב) בעי רבי זירא יורש מהו בבל תאמר (על נדר אביו) כי תדור נדר אמר רחמנא והא לא נדר. או דילמא ובאת שמה והבאתם שמה והא מהייב, ת"ש דתני רבי חייה מעמך פרט ליורש. גם בזה נסתפק רבי זירא משום שהיה קרוב למאתים שנה אחר החרבן. ולא ידע איך היו נוהגין בנידון זה בזמן שב"ה קיים. והשיבו לו דירוש אינו עובר משום דכתיב מעמך וזה הספק עצמו נולד בימי רבי חייה. והוא התיר אותו בהבין במקרא. ובוראי שבזמן שב"ה קיים היו יודעין הדין לפי שהיו מוכרחים משים דמילתא דשכיחא היא שימות הנודר קודם שישלם נדרו. ויסתפק היורש אם הוא עובר בבל תאמר בעבור מורישו. ואלה וכיוצא הן הדינים שנתחדשו שאמר הרמב"ם אבל לא שחידשו דינים ממש. דהכתיב לא תוסיף עליו :

יג אה"כ והו פשט הרמב"ם לפי דעתי :

יד אה"ח אעפ"י שהרמב"ם ז"ל כתב שנתחדשו דינים שלא למדום מפי השמועה באחת ט"ג מדות לא סלקא דעתך שכל מה שנלמד בי"ג מדות הוא מחודש. אדרבא רובא דרובא הוא ישן נושן לענין הדין אלא שהתנאים והאמוראים למדהו אותו הדין הידוע והנהוג מוזן מתן תורה במרה סן המדות. והילך המשל עצמו שהבאתי (ויכוח שני סי' קל"ד) על יום הכפורים שאי אפשר שמימות מרע"ה לא יודע לכל ישראל מהו עינוי נפש האמור בתורה ואעפ"כ אם תשים לבך אל דברי הכריתא תאמר שלא נודע מהו

עד שכא תנא דבריייתא ופירשו, וזה אי אפשר. צריך לומר אם כן שבשם שבעיניו יהי' שהוא דבר קרמון כתבו התנא כאילו הוא חדש. כן רוב הנלמדים בי"ג מדות :

ובפרק לולב הגזול (רף ל"ח רע"א) דרש רבי אבהו הדר אר תקרא הדר אלא הדר לשון דירה דבר שדר באילן ששנה לשנה. וכי ס'ד שקודם דרשת רבי אבהו לא היו יודעין שפרי עץ הדר הוא אתרוג והא כבשנה א"ר ישמעאל שהיה הרבה שנים קודם לו לולב א' ואתרוג א' ואין חולק עליו. אלא ודאי שלא נלמד מלשון הכתוב אלא כך היה מקובל בכל ימי אל וקרא אסמכתא בעלמא. ודע אדוני ששמרו כל העיקרים הצריכים לכל הדינים בין בזמן שבה"מ קיים בין אחר החרבן :

מן אה"כ כבר נתקרה דעתי כמה שתירצת דברי הרמב"ם ז"ל אבל עדיין מערערים על חז"ל לומר שמתלקותם הם דקדוקים ודקדוקי דקדוקים עד אין מספר באופן שגורמים עמל ורעות רוח לקורא בהם וכל שכן למעיין :

מן אה"ח אם יצא דבר מלכות מלפניך שכל איש ואיש יהו לך מעשר ככל מה שמרויח סתם. יתחלקו כל בני עמך לשתי כתות. האחת תחשוב שכונתך על מה שאדם מרויח בדרך משא ומתן אבל לא על תנובות השדה. והשניה תאמר שכונתך על הכל. ולהשקט מחלוקתם ילכו אל אנשים יודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם להבין אמרי ספר והם יעיין בדבריך פעמים רבות. וידקדקו בהם ברוב דקדוק ועיון ופלפול. ויתוכחו זה עם זה. זה יאמר ככה וזה יאמר ככה זה יביא ראיה לדבריו וזה יביא ראיה לדבריו. ובוהו הדרך עצמו יתנהגו להבין דברי שמו או צואה כדי להבין כוונת הדברים. ואם על דברי בשר ודם מדקדקים ומפלפלין כל כך למה לא ידקדקו ויפלפלו ויעיינו יותר ויותר בדברי ממהקב"ה שהם חיינו ואורך ימינו :

ין אה"כ אין ספק שכך חובתנו וכך נאה לנו אבל מה נעשה שהרי המכתשים אומרים שכל הדקדוקים המציאות חז"ל מעצמם מבלתי שיהיה להם שורש לא בכתוב ולא בשכל :

יק אה"ח אני אוכיח בהפך אם יגזור ה' :

ימן אה"כ השמיעני את קולך כי קולך ערב לי :

כ אה"ח חייבין אנו לקרות קריאת שמע שחרית וערבית שנאמר (דברים ו') ודברת בם וגו' ובשכבך ובקומך. וכיון שהתורה הגבילה זמנה ממילא צריכין אנו לחפש מאימתי מתחילין ומסיימין השחר והערב. וצריך שנדע אם השחר מתהיל משיעלה עמוד השחר או מהנץ החמה. וכן אם הערב מתהיל אחר ביאת השמש או אחר צאת הכוכבים, ואם כן השאלה הזאת אינה מיותרת אלא צריכה ועקריית למצות ק"ש אדרבא בלעדה לא נדע מה נעשה :

וכן בפאה הכתוב אומר (ויקרא כ"ג) לא תכלה פאת שדך בקצרך. ולא פירש גבול השדה וכיון שאמר שדך בלשון יחיד ברור הוא שכונת הכתוב שיתנו פאה ככל שדה ושדה אפי' שיהיו לאיש אחד שדות הרבה. וא"כ צריכין אנו לידע כמה יבחנו שדות של איש אחד זה מזה אף שיהיו תכופים. וזה מפורש ברפ"ב דפאה דתנן התם ואלו מפסיקין לפאה הנחל השלולית וכו'. ר"ל שאם יש בין שדה לשדה דבר מפסיק כגון נהר או אמת המים או דרך של ארבע אמות וכו' הרי אלו שתי שדות. ואע"פ שהם

שהם של בעל א' צריך ליתן ב' פאות. עוד אם יורע אדם שדהו חציו חמים וחציו שעורים שהם ב' מינין צריכין אנו לידע אם נותן פאה א' או ב' לפי שאין אנו יודעין אם כשאמר פאת שדה לקרקע או זרע ודברה תורה כלשון בני אדם שמחליפין פעמים רבות שם זרע בשדה. ושם שדה בזרע ונפקא מינה שאם כוונתו על הזרע אם זרע ב' מינין אעפ"י שזרעם בשדה אחד נותן שתי פאות. ואם שדה היינו כמשמעו אפ"י זרע מאה מיני זרע בשדה אחר אינו נותן אלא פאה א' וכי קצר הציה בתחלה ואח"כ מכר הציה. על מי חובת פאה על הקוצר שהתחיל או הלוקח שניטר. אמור נא לי אדוני המלך הנמצא בזה דבר מיותר או קדוק מיותר:

בא אה"כ אין ספק שכל אלו דברים ראשיים ועקריים וא"א לקיים מצות ה' כהוגן בלתי ידיעתם אמנם יש מקום לשאול איך שמרו העיקרים ולא שמרו פירוש העקריים:

בב אה"כ כדי להשיב לשאלה הזאת מוכרחני להציג לפניך מה היה משפט ישראל ומעשהו לענין תורה שבעל פה ולזה אערוך דברי הרמב"ם ז"ל פ"א מה' סמ"ד דין ג' שכתב וז"ל. דברי קבלה אין בהם מחלוקת לעולם. וכל דבר שתמצא בו מה וקת בידוע שאינו קבלה מטמה רבינו. ודברים שלמדוין מן הדיון אם הסכימו עליהן ב"ד הגדול הרי הסכימו. ואם נחלקו בהן הולכין אחר הרוב ומוציאין הדיון אחר הרבים וכו' וכו'. ד כשהיה ב"ד הגדול קיים לא היתה מחלוקת בישראל אלא כל דין שנוגד בו ספק לאי מישראל שואל לב"ד שבעירו אם ידעו אמרו לו, ואם לאו הרי השואל אותו ב"ד או עם שלוחיו עולין לירושלים ושואלין לב"ד שבהר הבית אם ידעו אמרו להן. ואם לאו הכל באין לנשכח הגזית לב"ד הגדול ושואלין. אם היה הדבר שנוגד בו הספק לכל. ידוע אצל ב"ד הגדול בין ספי הקבלה בין ספי המדה שדנו בה אומרים מיד. אם לא היה הדבר ברור אצל ב"ד הגדול דנין בו בשעתן ונושאין ונותנין בדבר עד שיסכימו כולם או יעמדו למנין וילכו אחר הרוב. ויאמרו לכל השואלים כך הלכה והולכין להן. משבטל ב"ד הגדול רבתה מחלוקת בישראל זה מטמא ונותן טעם לדבריו וזה מטהר ונותן טעם לדבריו. זה אומר וזה סתיר: ה שני חכמים או שתי בתי דינים שנחלקו שלא בזמן הסנהדרין או עד שלא היה הדבר ברור להם בין בזמן א' בין בזה אחר זה אחר מטהר ואחר מטמא א' אומר ואחר סתיר אם אינו יודע להיכן הדיון נוטה. בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל ע"כ. [כל דברי דין ד' הם ברייתא בפ' אלו הנתקנין דף פ"ח רע"ב ובתוספתא פ"ב דחגיגה ופ"ו דסנהדרין]: עורך יש לך לידע שכל מנחת החכמים והתלמידים היתה לשמיר העיקרים ופירושים, אבל כיון שלא חובר ספר מתורה שבע"פ עד המשנה היה נקל לשכחם. ולכן היו עושים כל מאמצי כחם לזכור העיקרים שאם ח"ו ישתכחו תשתכח תורה מישראל ולא ימצאו כל אנשי חיל ידיהם. כי איך יודע שהכותב שתי אותיות בשבת חייב משום מלאכה וכן במרפיות מי יאמר שכל מה שמנו חכמים בפ' אלו טרפות נכלל בתורה תחת מונ ובשר בשדה טרף'. אמנם בפירוש העיקרים אינו כן לפי שיכול החכם למצוא או בדרך סברא. או בכמה דרכים אחרים. ואעפ"כ היו כותבין בקונטרסים כל מה שלמדו או שמעו. וכל דבר מסיפק יביאון אל ב"ד הגדול שמשם תצא תורה ובכך לא היתה בישראל מחלוקת וכל איש ואיש על מקומו יבא בשלום. וכן היה נוהג עם ה' כל הימים אשר עמד טעמו בו ורחו לא

גמר. ולפיכך לא מצינו מחלוקת כלל ועיקר בתנאים הקדמונים אלא (פ"ב דהנינה דף י"ו) אם מותר לסמוך על שלמי חגיגה ועולת ראייה ביו"ט והיינו דהכתוב אומר (ויקרא א') וסמך את ידו על ראש קרבנו. וק"ל שאסור להשתמש בבעלי היום ביו"ט משום שבות דרבנן. והסמך סומך בכל כהו. וס"ד שלא לסמוך כ"ל דלא אמרו' תיכף לסמיכה שחיטה. הילכך יסמוך מעו"ט. וזהו לבריה המחלוקת שנמצאת בין התנאים הקדמונים ז"ל ושמאי והלל נחלקו בנ' דברים בלבד הנה הנם בריש פ"ק דעדות. אבל משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות כדגסינן בפ' הנחנקין (דף פ"ה ע"ב) ובתוספות שהבאתי לעיל :

כג אה"כ ואיך היו נוהגין בסמיכה כל ימי משך המחלוקת שהיו חמשה בתי דינים זה אחר זה :

כד אה"ח נראה לי שהיו סומכין ביו"ט משום דסמיכה אליבא דכ"ע דאורייתא ולא פליגי אלא בתכיפה ועוד דאיסור סמיכה אינה אלא משום שבות. וק"ל דאין שבות במקדש (אבל קשה א"כ למה אמרו שלא לסמוך וצ"ע) (משנה פ"ט דמנחות דף צ"ג ע"ב הרמב"ם פ"ג מהלכות מעשה הקרבנות דין י"ב) ואפשר שמקצתן לא היו סומכין ביו"ט מפני שסמיכה שירי מצוה ואינה מעכבת. ואם היא עצמה אינה מעכבת כ"ש אם אינה תכופה : **כה** אה"כ אם כל החולקים היו נשיאים ואבות ב"ד. למה נחלקו ה' דורות על דבר שהוא בני יפלא ולא עמדו למנון ופסקו אם צריך תיכף לסמיכה שחיטה או לא. וזוהו התבטל המחלוקת :

כז אה"ח אפשר שלא רצו לעמוד בכנין על זה. מפני שכל א' היה מבקש להעמיד חבירו בסברתו במשך הזמן :

כח אה"כ כל זמן שמענתי מענת שמא בשם המכחישים קמת כנגדם כאריה ישאג ובושלת מענותם באסרך ברי ושמא ברי עדיף ועכשיו שמענתי שמא היא להנאתך ולטיבתך החזקת בה, והלא לא נכון לעשות כן :

כט אה"ח סתרת מענותיהם מפני שהייתי טוען ברי והם היו חוצים לסתור דברי במענת שמא ואין כפק שאין כח ביד טוען שמא. לסתור ברי. אבל בסמיכה מודה אני לפניך שהכל שמא מפני שאין מי שיוכל לטעון ברי. ובכן אם באולי המצא ימצא מי שטוען ברי בראיות מספיקות אבטל דברי מפני דבריו :

ל אה"כ דברי פי חכם חן. ועתה הודיעני למה התחילה המחלוקת מתלמידי שמאי והלל. ומהו שלא שמשו כל צרכן :

ל אה"ח לא שמשו כל צרכן ר"ל שלא עמדו אצל רבותם הזמן הצריך לשמוע פירוש העיקרים ומה נולדת המחלוקת ביניהם :

לא אה"כ ולמה לא עמדו אצלם כל זמן המספיק :

לב אה"ח מוכרח אני להגיד לך מעמד ומושב ישראל מימי שמאי והלל שהיו דור שביעי לתנאים עד רבינו הקדוש דרך כלל. דע אדוני

המלך שהצדיקים האלה היו בזמן תורדם המלך אשר הרג (ב"ב דף ג' יס"ט) בספרו לרומים) את כל חכמי ישראל הוץ סבבא בן בוטא מיראתי פן יסאנו בסלכותו לפי שלא היה מורע ישראל וכתוב (דברים י"ו) מקרב אחיך תשים עליך מלך ואע"ג שאתי כך השלים עמם ויכבדם וינשאם כל זמן שהיתה לו ישיבה בעולם. הנה ארץ מיתתו רבו המלחמות ותבטו הצרות. כי אם מרוץ לא תשכל הרב שאנאי ישראל. מחדרים אימת הצדיקים

הצדוקים והפרושים זה על זה וכל דאלים נבר ומתנשא לאמר אני אמלך .
 אחר כך קמו הפריצים על הצדוקים והחסידים והחכמים והשועים המבקשים
 לנפשם השקט שלווה ומרגוע . ויהרגו מהם כרצונם בהחבא והנשאים
 ברחו אחד הנה ואחד הנה כי ראו כי כלתה עליהם הרעה וישארו התלמידים
 בלי רב כצאן אשר אין להם רועה בתוך זמן למודם . ואיתא ב"ה (פ"ד דף
 ל"א סע"א) שעשר גליות גלתה סנהדרין ובשבת כתבו (פ"ק דף ט"ו סע"א)
 עד שלא חרב הבית ס שנה לא דנו דיני נפשות . וכתב רש"י משום דנפישו
 רוצחים . אח"כ נחרב בית המקדש ותשקוף הארץ קצת שנים . עד אשר
 היהודים אשר במדינת ציר"ני ואשר במלכות מצרים קמו על הרומיים
 והיונים היושבים שם ויכו בהם מכת חרב והרגו ואבדן וכמעט שנתנו הארצות
 ההם שסמא מבלי יושב . והיהודים אשר באי ציפ"י הרגו בה מאתים אלף
 ושלח עליהם מראג"יאנו קיסר רומי חיל גדול ויהרגו מספר עצום וגורא של
 יהודים וזה נמצא ברמז בירושלמי דמוכה פ' התליל ובמרש איכה בפסוק
 על אלה אני בוכיה . וכן על פסוק דוב אורב הוא לי אמרו דוב זה אספסי"אנוש
 ארי זה טרכי"נות . אבל צריך להגיה טראג"יאנו במקום טרכ"ינוס וימת
 טראג"יאנו וימלך אחריו אדריאנוס קרובו . והיה מקץ שנים למלכו ויצו
 ויבנו את ירושלים והיהודים נתנו יד ויקימו חומותיה ויציבו דלתותיה
 ויאחזו בתוכה . ויבואו הגוים גם כן לגור בה ויקימו אשרים והמנים ומזבחות
 לבעלים ויחר אף היהודים ויאמרו הייטב בעיני ה' שהרשעים המתועבים
 ישימו פסלם בעיר אשר בחר ה' ויממאו את עיר הקדש . ועוד חרה אפס
 כי אחרי מלחמת טראג"יאנוס נאמר להם ללכת בתורת משה עבר ה' . לכן
 קמו על הרשעים ויכו בהם מכה רבה כי בטחו בכן כוכבא . הנקרא אח"כ
 בן כוזיבא . וישמע אדריאנוס"ם ויבא עליהם בחיל כבד מאוד בשנה העשירית
 למלכו . ויהרוס את העיר הגדולה ביתר בשנת נ"ב לחרבן הבית עם חמשים
 ערי סבצר ותתק"פה ערי הפרזי וימת עם רב מישראל . כדאיתא (דף
 נ"ז סע"א) בפ' הניזקין ואז ננדעה קרן ישראל עד יצמח קרן לרוד בב"א
 ונדרגו עשרה הרוגי מלכות באותו הפרק על קידוש השם . כאשר הוכחתי
 (וכוח שני סימן י"ו) ואדריאנוס צוה שתבנה ותכונן עיר ירושלם ברור אחר
 ריב"ז ור"ג . והיינו שמצינו שבימי ר' יהושע בן חנניא שהיה א' מה' תלמידי
 ריב"ז כדאיתא בפ"ב דאבות (משנה ח') גזרה מלכות שיבנה בית המקדש
 כדאיתא בב"ר סדר תולדות יצחק (סוף פ' ס"ר) עמדו פפוס ולוליאנוס
 והושיבו שולחנות בדרכים להספיק סחיה ומזון וכסף וזהב לעולי הגולה .
 והלכו כותיים והלשינו למלך לאמר אם תבנה העיר הזאת לא יתנו עוד
 לך סס וימרדו בך . אמר הקיסר דבר המלך אין להשיב . אמרו לו צוה
 שיוסיפו או יגרעו מן המדה הראשונה כל שהוא והן בטלין סאליהן . וכן
 עשה . והיה כשמוע בני ישראל את הדבר הרע הזה נעו בבכייה בבקעת בית
 רמון . וייראו זקני הדור פן ימרדו במלכות . ויאמרו ילך ר' יהושע בן חנניא
 ויפייס את העם . הלך ואמר להם ארי טרף טרף ועמד עצם בגרונו ואמר
 כל מי שמוציאו אתן לו שכר גדול . בא קורא מצרי שח-טוטו ארוך והוציאו
 ואמר לארי תן לי שכרי . אמר לו הארי לך והתפאר שנכנסת בפי הארי
 בשלום ויצאת בשלום . כך דיינו שנכנסנו לאומה זו בשלום
 ויצאנו בשלום . וזה ר' יהושע בן חנניא תלמיד ריב"ז היה בג"ב שנים שבין
 חרבן הבית לחרבן ביתר ואילו ציווי בנין ב"ה היה כוסן הקיסר יוליאן
 תצקא מורד לפי שמרד באמנת המצרים וחזר והקים מצבות לאילילים .

נמצא שבין בנתי של ריב"ח לבנין הקיסר יוליאן יש יותר סר"ן שנים. א"כ צריך לומר דתרי בניני הוּו. חר בימי טראנ"יאנו או אדריאנוס והר בימי יוליאן ושל יוליאן לא נזכרה בספרנו אלא בדברי הימים של האפיפיורים בשנת שס"ו לחשבונם בימי דמס"ו אפיפיור ל"ח. כאשר כתב פלאמיניא בעל ספר חיי אפיפיורים. הרי שמימות שמאי והלל ואילך היו בני ישראל הולכים ודלים. והוה על הוה תבוא לא שלנו ולא שקטנו ולא נזנו ויבא רגנו ב' תרבנות של ירושלים בראשונה. ושל ביתר באתרונה. וכל איש לדרכו פנה למלש את נפשו מקול תרועת מלחמה ומתוקף הצרות ורוע הגזרות ולפיכך לא היה להם פנאי לא ללמוד ולא ללמד. ויהי כי באו לעיין בפירוש העיקרים זה אומר כך נראה לי. וזה אומר כך נראה לי. ואם באולי איזה תלמיד רזיז וותיק כתב איזה פירוש ששמע נאבדו כתיבותיו וספר זכרונותיו בברחו כי די לו שתהיה לו נפשו לשלל. אלה הן תולדות המלחמות הרך טבע בלי תוספת ומרעית. וא"כ אם בעיניך יפלא איך נשכת פירוש קצת עיקרים בעיני יפלא איך שמרו העיקרים עצמם ;

לג אה"כ הניחא בדינים הנוהגים בזמן שבה"ם קיים כגון קרבנות וביכורים. אבל מה תשוב על שכחת דברג הנוהגין בכל עת כגון קידוש והברלה שמצינו ב"ש וב"ה חולקים בקידוש (ברכות פ"ח) אם סברין על היום תחלה או על היין וכן בהברלה אם צריך לסדר הן ובשמים ומוון והברלה או נר מוון ובשמים והברלה וכן אם אומרים שברא מאורי האש, או בורא מאורי האש. וכי לא ראו ולא שמעו איך היו מקדשים אבותם ורבותם בשבתות וי"ט היאומן כי יסופר ששכחו דברים כאלו שהם תמידיים :
 לד אה"ח אין מקום לקושייתך משום דקיימא לן סדר ברכות אין מעכבות. כדמוכח בפ"ק דברכות (דף י"ב רע"א והרמב"ם פ"ו מה' תמידין ומוספין) ומישי פ"ה דתמיד דאמר להם המסונה ברנו ברכה אחת. דהיינו אהבת עולם לבדה בלא יוצר אור. ולכן בראשונה כל א' וא' היה מקדים או מאחר הברכה שהיה רוצה. עד שבאו ב"ש וב"ה ועמדו למנין על סדר הברכות ונפסקה ההלכה. ואעפ"כ אם הקדים המאוחרת. או איתר המוקדמת יצא. וכן יש לומר בכל המחלוקות שתמצא מזה המין :
 לה אה"כ אם באורי עמדו הסנהדרין למנין ונשאר הדבר שקול איך היו נוהגין :

לו אה"ח בדיני סמונות אוקי סמונא בחוקת מריה. בדיני נפשות פוטרין את הרוצח :

לז אה"כ כיון שאין ב"ד שקול שהרי הסנהדרין הם ע"א. איך אפשר שישאר שום דבר בספק :

לא אה"ח כגון של"ה אומרים זכאי ול"ה חייב ואתר אומר איני יודע :
 ר"ז אה"כ לפי זה כך הוא התיקו שבגמרא :

מ אה"ח כן ארוני. והכלל הוא תיקו דאורייתא לחומרא. דרבנן לקולא :
 מא אה"כ היש עוד עמך ראיות :

מב אה"ח הרי מסרתי לך העיקרים הכללים לתבין דברי חו"ל ויסוד עיקריהם וסבות מחלוקתם. והנה מצאת ראיות שאין שום מחלוקת נוגעת בעיקר אלא בענפים שניים ושלישים ואופן הנהגת הסנהדרין בספקות ובמה שאמרתי היה די והותר לצרף וללבן אמתתם וצדקתם עד יבוא משיח ה' בבי אבא עכ"ז רוצה אני להביא ראיה אחרת אשר בה יתחוק ויתאמץ כל האמור :

כתב הרמב"ם וז"ל (רפ"ב מה' ספרים) ב"ד הגדול שדרשו באחת מן המרות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין ועמד אחריהם ב"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הדין זה סותר ודין כפי מה שנראה בעיניו שנאמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם וכו' (וכתב עליו הכסף משנה) וא"ת אמאי לא פליגי אמוראי אתנאי דהא בכל דוכתי מקשינן לאמורא מסתני' או מברייתא וצ"ל אנא דאמרי כי האי תנא ואם לא יאמר כן קשיא ליה וכפי דברי רבינו הרשות נתונה להם לחלוק על דברי התנאים, ואפשר לומר שמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו שדרות האחרונים לא יחלקו על הראשונים וכן עשו בחתימת הגמרא שמיום שנחתמה לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליו ;

מג אה"כ איני רואה שום ראיה לאמתת הז"ל מדברי הרמב"ם ;
מד אה"ח הסכת ושמע ותראה טענה גדולה והיא הטענה עצמה שהבאתי על חכמי בבל ויכוח שני סי' ק"ג דהיינו שאין אדם בעולם שיסיר נזר הגדולה מעל ראשו ויתן לאחרים הודו . לפי דברי הרמב"ם היה כח ביד האמוראים לחלוק על התנאים . ואעפ"כ אינן חולקין עליהם ואחרי דבריהם לא ישנו . ואם באולי נראה שהאמורא חולק על התנא שואל הש"ס כמאן , לפי שנראה בעיניו שא"א שהאמורא יחלוק על התנא ומשני כי האי תנא דתנן או דתנאי . ושפיר מקשה הכסף משנה למה אינן חלקין . ותירץ דשמא קבלו עליהם כך מיום חתימת המשנה . ואני שואל מפני מה שמו על צואר עצמם העול הכבד הזה ולמה נשתעבדו לדברי התנאים כתלמידים לפני רבם :
מה אה"כ דילמא מפני שהיו גדולים מהם בחכמה ובמנין . כדתנן בפ"ק דערויות (משנה ה') אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבריו אא"כ היה גדול ממנו בחכמה ובמנין ;

מז אה"ח היינו דוקא (הרמב"ם פ"ב מה' מסים דין ב') בגזרה או תקנה שגזרו או תקנו ב"ד אי ופשמט איסורו בכל ישראל ועמד ב"ד אחריו ורצה לעקרה ;

מח אה"כ א"כ לפי שחיו חושבים שכל דברי התנאים דברי קבלה . מפני שקבלו דורות הראשונים שלא היה בהם מחלוקת ;
מט אה"כ א"כ איך אמרו שאעפ"י שכתוב במשנה והלכה כרבינו (רפלוני) לא עבדינן כותיה ער שיפסקו כמותו האמוראים בגמרא ;

נ אה"ח מפני שאפי' הכי לא יצאו ממה שקבלו עליהם לפי שאם המשנה פסקה ההלכה ד"ם כר"א והגמרא כר' יהושע מה איכפת לן האי תנא והאי תנא ;
נא אה"כ והלא הוכרחו לעשות כן מפני שבדורות האחרונים תורה היתה מתמעטת והולכת לפי שהצרות דוחקות את השעה וכן הודו האחרונים עצמם בר"פ אלו מעברין (דף נ"ג רע"א) דא"ר יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם שרתבו עשרים אמה, ושל אחרונים כפתחו של היכל שרתבו עשר . ואנו כמלא נקב מחט סדקית . דהיינו מחט שתופרין בה סדקי בגדים שהוא דק ביותר . והוסיפו אביו ורבא ורב אשי למעט חכמת עצמן לגבי הראשונים בין בגמרא בין בסברא בין בזכירה . וא"כ יותר נכון לומר שלא חילקו האמוראים על התנאים מפני שהכירו שהיו גדולים מהם בכל הבחינות . ודלא כמו שכ' הכ"מ שקבלו על עצמם שלא לחלוק ;

נב אה"ח א"כ לפי דעתך כל מה שהדורות היו מופלגים מחכמי הקבלה . תורה היתה מתמעטת והולכת ;

ננ אה"כ אין ספק ממה שהם העירו על עצמם :

נד אה"ח והלא מצאנו ראינו שאבוי עצמו (פ' מי שמתו דף כ' סע"ב ובפ' סדר תעניות אלו דף כ"ד סע"א) אמר שהוא ובני דורו שהיו בדרך החמישי של האמוראים היו יותר חכמים מרב יהודה שהיה בדרך השלישי שהרי בימי רב יהודה רוב למודם לא היה אלא בנויקין. ובימי אבוי היו לומדין כל השיתא סדרי. עוד רב יהודה כשהיה מעיין במסכת עוקצין היה אומר שהיה רואה בה קושיות עצומות ואבוי היה קורא בה י"ג פנים. ועוד ק"ל הלכה ככתראי א"כ אינו כלל ודאי שהראשונים היו גדולים מהאחרונים כי לא כל הדורות ולא כל הרעות שוין :

נה אה"כ כך הרין נתון. אבל לא תכתד ממני שקשיא דידיה ארדיה לאבוי. שהרי בברכות הגדיל עצמו על רב יהודה שהיה קדמון מסנו. ובעירובין השפיל עצמו עד עפר לגבי הראשונים :

נו אה"ח אעפ"כ לא קשיא. לפי שיש לומר שמה שהשפיל עצמו הוא מה שהיה באמת, ומה שהגדיל עצמו הוא על דרך המשל הידוע שננס רוכב על ענק רואה יותר ממה שרואה הענק אעפ"י שהננס הוא כנמלה לגבי הענק. והיינו מעטא נמי דהלכה כבתראי :

נז אה"כ זהו תשובה הנונה לפי העקרים שהצעת אבל קשה לי במאוד מאוד להאמין שכל עוד שהעולם מתיישן והולך דעתן של בני אדם ג"כ מתמעט והולך. וזהו דבר שאין הרעת סובלתו והנסיון מכחישו שהרי עינינו הרואות שבחכמי א"ה טובה צפורנן של אחרונים מוכרסן של ראשונים :

נה אה"ח מיעוש הלב שאמרו על עצמם האחרונים אינו ממיעוש השכל אלא מיוב הצרות והגזירות והשרדות אבל המקובלים יפרשו להיפך ואין לי עסק עכשו בנסתרות :

נז אה"כ נכנסו דבריך באזני, כי דברי מעם הן. אמנם אם לא יאמינו לך המכחישים ולא ישמעו לקול מענותיך מה תאמר נפשך, האם תשוב ירך מבלע פסילי מבלותם :

ס אה"ח בכל זאת לא שב אפי ועוד ידי נשויה עליהם כמענה אשר לא יוכלו להסלף ממנה :

סא אה"כ הודיעני נא את דרכיך :

סב אה"ח אומר אני שבהכרח חייבים הם לשמוע בקול דברי תו"ל ובכן אני שואל פאתם אם א' מהם מצא עוגה בפסח ספק חמץ ס' מצה. וכן תתיכה ספק שומן ס' חלב אם יאכלנה או לא :

סג אה"כ מסתברא שלא יאכל אחת מהן משום דאיכא ספק כרת :

סד אה"ח ואם אדם נמצא בדרך בין נכרים או במדבר והוא מסופק אם יום פלוני יום הכפרים. מה יעשה יאכל ויעשה מלאכה ביום שיש לו בו ספק או לא :

סה אה"כ אם בעל נפש הוא יערה לפות נפשו ולא יאכל ולא יעשה מלאכה משום ספק כרת :

סו אה"ח א"כ לפי דבריך אפי' המכחיש בדברי תו"ל יעשה כך :

סז אה"כ נראה לי שכך ראוי לו לעשות :

סח אה"ח א"כ על כרחן הם פאמינים מה שאמרו תו"ל בכמה דוכתי ספיא דאורייתא לחוסרא :

סט אה"כ בדרך נלא סמעתך, איתנו נמי אית לתו האי כללא אבל לא סמני שתו"ל אמרוהו אלא סמני שחברא נותנת שראוי לילך בספק לחוסרא : אה"ח

כזרי יוכה שלישי שני כב

ע אה"ח מאחר שמודים בכלל לא איכפת לי אם מודים בו מצני חז"ל או שיקול הדעת :

עא אה"כ ומה לזה עם ענינינו :

עב אה"ח הכתוב אומר (דברים י"ז) והאיש אשר יעשה בודון לבלתי

שמוע אל הכהן העומד לשרת שם את ה' אלהיך או אל השופט ומת האיש ההוא . נמצא שהעובר על דברי חכמים חייב מיתה כמגלה עריות . כשופך דמים , כעובד עבודה זרה . וכמחלל שבת . והנה הש"י צונו שלא נעשה מלאכה ביום שבת קדש ולא פירש לנו מה היא מלאכה . ובאו חז"ל ופירשו שתחת סוג מלאכה נכללו האבות והתולדות ושחייבין כקולה על התולדה לברה כמו שחייבין על האב לבדו . ואין הפרש ביניהם אלא לענין שונג כמו שפירשתי (ויכוח ב' סימן א') ובודאי שהמכחיש אינו יכול למעון ברי שהז"ל ברו מלבם התולדות אלא מוען שמא דהוה ליה ספק . והספק הזה הוא דאורייתא . ועתה אשאל מאת המכחיש כיון שחמץ בפסח . וחלב . ואכילה ומלאכה ביה"כ הם במיתה והעובר על דברי חכמים ג"כ הוא במיתה . למה בחמץ . וחלב . ויה"כ אויל לחומרא . ובספק של חכמים אויל לקולא :

עג יזה"כ הניחא אי סבירא להו ספקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא . אבל אי סברי שהתורה לא דברה בספקות יאמרו שילכו בספק לקולא . ואז לא הקשית כלום . ואל תקניטני לומר שכבר הודיתי שלא אמרתי אלא באומד הדעת מה שראוי לעשות . לא שאני יודע בכיורו מה שיעשו אם יבוא לידם אחד מהספקות האלו :

עד אה"ח כתיב (ויקרא ה') ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם ונשא עונו והביא איל תמים מן הצאן וגו' . הרי שהכתוב מעיד עליו שלא ידע . ובכן ק"ו הוא דהשתא ומה מי שנתכוון לאכול שומן ועלה בידו חלב כתיב ביה ואשם ונשא עונו . מי שהוא מסופק אם מה שיש לפניו הוא שומן או חלב ואכלו לא כל שכן שחטא , א"כ ספיקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא . והדרא קישיא לזוכתיה שאם בספק חמץ או חלב או יה"כ כל אוכליו יאשמו אפילו לדידהו . למה לא יהי כך בעובר על דברי חז"ל . ועוד כתיב בנזיר וכי ימות מת עליו בפתע פתאום ונז' וכפר עליו מאשר חטא על הנפש :

עה אה"כ זהו ק"ו שאין עליו תשובה . ואתי כרש"י ותוספות והרשב"א והרא"ה והר"ן דסברי שהוא מדאורייתא :

עו אה"ח מובטח אני שאין להם להשיב על המקרא הזה לפי שאם יאמרו שאינם יודעים שתולדות מלאכות אמורות גם אנתנו נאמר שאינם יכולין להוכיח שמותרות וכיון שכן נמצאו נכשלים בספיקא דאורייתא ומכח הספק הוא לחומרא . ויש להם לזהר בהן כמונו :

עז אה"כ ישיבו שהדין עמך במי שלכו נוקפו אבל כיון שאין לבם נוקפם לא היו ספק לנבי דידהו :

עח אה"ח אינו תלוי במה שלבם נוקפם אלא בדבר עצמו אם יש בו צד ספק או לא :

עט אה"כ איכה נדע אם יש בו צד ספק שהרי בתולדת אנו אומרים שודאי אמורות . והם אומרים שודאי מותרות :

פ אה"ח הסברא תוכיח בראיות עצומות . פא אה"כ כיצד תמצא ראיה לדברך :

פב אה"ח אם נמצא דבר שאינו לא מלאכה ולא תולדה ולריריה נמי אסור :
פג אה"כ אם נמצא כזה הדין עמך :
פד אה"ח הרי הקנין והמכיר' שאינן לא זה ולא זה ואעפ"כ הם נוהגין בהן איסור כמונו :

פה אה"כ ואיך תוכיח מאלו לתולדות :

פו אה"ח סק"ו דהשתא ומה קנין ומכירה שאינן לא תולדה ולא מלאכה נאסרו עפ"י ה' ככתוב בנחמיה (עיון ויכוח א' סי' י"ד) תולדה שכל א' וא' היא מעין מלאכתה לא כ"ש, ונוסף על זה שאין א' בכל רבבות אלפי ישראל שלא יאמין בלי פקפוק וערעור שהתולדות אסורות כמלאכות עצמן והסכמה כללית כזאת ראויה לשים ספק בלב האריה. אלא שהם הולכים אחרי שרירות לבם ואינם רוצים להעסיק הדברים לירע האמת על בוריו :

פז אה"כ ברוך אתה לה' אשר פתחת טוסרי הסכלות מעל צוארי והארת עיני ועיני בני עמי באור אמת תורה שבע"פ. אל אלהי הרוחות ישבע בצחצחות נפשך ויעניקך מטובו הגדול בעולם הזה ובעולם הבא :

פח אה"ח ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם אשר זיכני לצרף וללבן אמתת תורתו הקדושה והטהורה ולהניח עצבון נפשך היקרה ונפש בני עמך הישרים והתמימים. הוא ברחמי יתן את אויביך הקמים עליך נגפים לפניך וידבר עמים תחתך ותנשא מלכותך :

פט אה"כ הנה הוכחת נאמנה בטוב מעם ודעת אמתת חז"ל ובכן אחרי הדברים והאמת האלה המתיישבים על לב כל בעל שכל וסברא אין מענה כפי המכחישים להטיח דברים כלפי מעלת חז"ל. אך עדיין ימצאו סקום לערער על הסעות שאנו קורין מצות דרבנן ולכן ספרה נא לי כמה הן ועל איזו מהן מברכין :

צ אה"ח מספרן עשר ואלו הן. מגילה. חנוכה. נר שבת וי"ט. הלל, עירובין. נשילת ידים, יו"ט שני של גלויות. שבעת ימי המשתה. שבעת ימי אבילות. וד' תעניות. וכולן מעונות ברכה חוץ מאבילות וד' תעניות :
צא אה"כ והא באבילות איכא דיון האמת ובר' תעניות ש"ץ קובע ברכה לעצמו בין גואל לרופא :

צב אה"ח דיון האמת היא ברכת ההודאה. ועננו היא תפלה :

צג אה"כ ניהא באלו, אבל מה תאמר כשאנו מברכין וצונו על מקרא מגילה. לגמור את ההלל. להדליק נר של חנוכה. וה' לא ציה, ואל תשיבנו מה שתירצו (פ' מי שמתו דף י"ט) והיכן צונו, מלא תסור, דזה שייך דוקא בפירוש המצות כגון לומר שפרי עץ הדר היא אתרוג ולא דבר אחר. אבל לא שחז"ל יחדשו דין ויקראוהו מצוה ויכריחונו לומר וצונו משום לאו דלא תסור :

צד אה"ח דע אדוני המלך כי לא מלבם תקנו חז"ל לומר וצונו במצות דרבנן, אלא בדבר ה' ובמצותו. ולא עוד אלא בכל מה שתקנו וגזרו שנתו לבם להתנהג כתורה וכמצוה. והיינו דקאמרי בכמה דוכתי כל מה דתקנו רבנן כעין דאורייתא תקון :

צה אה"כ הבא ראיה לדבריך והפטר :

צו אה"ח בשני פנים יודה וישבח האדם לשו"ת על הטובות שעשה עמו. או ע"י קרבן או ע"י דברים. נח נתן הודאה להקב"ה כשיצא מן התיבה ע"י קרבן שנא' (בראשית ח') ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל בהמה הטהורה ומכל

זכר העוף המפור ועל עולות במזבח . אברהם כשא"ל הש"י (שם י"ב)
 להעך אתו את הארץ הזאת כתיב ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו . כיעקב
 כתיב (שם ל"ג) ויבא יעקב שלם . וא' ויצב שם מזבח . ובפירוש אמר לו
 הש"י קום עלה בית אל ושב שם ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך בברחך
 מצוי עשו אחיך . והוא אמר לבניו (שם ל"ה) ונקומה ונעלה בית אל ואעשה
 שם מזבח לאל העונה אותי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי .
 הרי כאן בפירוש שהקרבנות היו לתת שבת והודאה לש"י . מצינו ג"כ
 הודאה בדברים שסלכי צדק אפר (שם י"ד) וברוך אל עליון אשר מנן
 צריך בידך . כשכרה יצחק הבאר הנ' קרא שמה רתובות (שם כ"ו) ויאמר
 כי עתה הריחיב ה' לנו ופרינו בארץ . לאה כשילדה את יהודה אמרה (שמות
 כ"ט) הפעם אודה את ה' . ביציאת מצרים (שם ט"ז) או ישיר משה ובני
 ישראל . יתרו אמר (שם י"ח) ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד
 פרעה . דוד ריזוהו לה' ב"ה בשירות ותשבחות כנראה בספר תהלים . והוא
 הורנו במזמור ק"ו (הרואה דף נ"ד) שארבעה צריכין להודות . יורדי הים .
 הולכי מדברות . ומי שהיה תולה ונתרפא . ותבוש בבית האמורים . ומה
 לי חבוש . ומה לי מפרש בים . ומה לי מי שניצל מאויביו המבקשים את
 נפשו . ומה לי יחיד ומה לי רבים . ועל הכל הקב"ה רוצה ומצוה שינתן לו
 שבת והודאה על הטובות שעושה שנאמר (שמות י"ג) והגדת לבנך ביום
 ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים וכתיב (דברים ט') ואכלת
 ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך וכתיב (ויקרא
 כ"ג) כמכות תשבוע שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם כי כמכות הושבתי
 את בני ישראל וגו' . מכל הפסוקים והמעשים והמצות הללו נראה בבירור
 שהש"י רוצה ומצוה שישבח לשמו הגדול על כל הנסים והנפלאות והטובות
 והחסדים שעשה עמנו . ובכן הייביט אנו להללו בחגים ובמועדים . והיה
 לנו לתת בפנינו שיר חדש תהלה לאלהינו . אמנם כיון שיש לנו שירות
 ותשבחות דהע"ה שאמרו ברוח הקודש הלא טוב לנו להלל ולשבח להקב"ה
 בשירים שערבו לפניו ית' . בין מצד השירים עצמן בין מצד המשורר .
 ובכן אנו גומרים את ההלל במועדי ה' ומברכין וצונו לפי שאע"פ שלא
 צונו שנאמר אלה הדברים בדוקא . צונו דרך כלל שנודה וישבח לשמו
 הגדול והקדוש . והכמי וגדולי ישראל בחרו להם שירי דוד מהטעם
 שאמרת . וכיון שמצות הש"י שישבחו ויודו לשמו שפיר שייך למימר בהלל
 וצונו משום יודו לה' חסדו וגו' אף על פי שאנו קורין ההלל מצוה דרבנן .
 וכן יש לומר וצונו על מקרא מגילה בלי פקפוק משום דכיון דקריאתה היינו
 הלילא דהיינו זכרון הנס שעשה עמנו להצילנו מיד המן . אע"פ שלא צונו
 בפירוש שנקרא מנלת אמתר . צונו דרך כלל כמו שהוכחתי משום יודו לת'
 חסדו . וכן יכולין אנו לומר וצונו בנר של חנוכה כיון שהיא לזכרון נס של
 פך השטן המהיר שלא היה בו שמן אלא ליום א' והדליקו בו ח' ימים .
 וכן בנר של שבת וי"ט רבשבת כתיב (ישעי' כ"א) וקראת לשבת עונג
 ואין עונג לישב בחשך בעוללים לא ראו אור . ובי"ט נאמר (דברים י"ז)
 ושמחת בחגך ואין שמחה בלא אור . נמצא שאע"פ שלא נצטוונו בהדיא
 להדליק נר של שבת וי"ט כיון שנצטוונו על עונג שבת ועל שמחה י"ט
 ממילא נצטוונו על כל דבר המענג והמשמח ואין עונג ואין שמחה כאור .
 [מה ששייך לי"ט שני של גלויות הלא הוא מתורג' (בויכוח חמישי)] בארבע
 תעניות ליכא קושיא ראשונה שעננו ליכא בה וצונו ואינה אלא בקשה ותפלה .
 ועוד

ועד שהשי"ת הסכיח על ידם שנאמר (זכרי' ח') כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ב' ימי אבלות ליכא וצונו וכן בחופה ליכא אלא וצונו על העריות. וכן כתובה. ושאר ברכות הן ברכות השבח :

צז אה"כ איתא בפ"ב דעירובין (דף כ"א סע"ב) ששלמה תיקן עירובין ונמילת ידים. וכשלמא על נמילת ידים בין לתפלה בין לאכילה בין אחר פנות הגוף נוחא. וכל בעל שכל יודה לתו"ל במה שאמרו והתקדשתם וגו' שצריך שגוף כל בן ישראל יהיה נקי להזכיר שמו יתברך הגדול והקדוש. ושפיר שייך בה וצונו. אבל על העירוב בין של שבת בין של תבשילין ירחיבו פה יאריכו לשון ויאמרו שתו"ל תלו עצמן באילן גדול שלא יהיה פתחון פה למכחישים ואעפ"כ ישאלו איך נברך וצונו וה' לא צוה :

צח אה"ה והן לו יהיה כדברי המכחישים שזמן הרבה אחר שלמה נתקן העירוב אוכיח ואערכה לפניהם שברין ומשפט יכולין אנו לומר וצונו שהרי כתוב (במדרב"ל) איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור איסר על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה, הנע עצמך שאיש ישראל נדר לתת סך קצוב לצדקה או להתענות ביום פלוני. או כיוצא בזה. היה יכול לומר וצונו אחר שקיים נדרו. ואם ישאלך בנך מתד לאמר מה זאת והיכן צונו, אף אתה תשיב אמריו לו מלא יחל דברו. והנה כל בני ישראל קבלו על נפשם ועל זרעם מימי שלמה המלך ע"ה או מימי איזה סנהדרין אחריו שלא לצאת בשבת חוץ לעיר אלא אלפים אמה לכל רוח ואם יצטרך אדם לילך לאיוו סבה עד ארבעת אלפים אמה יערב. דהיינו שייך מע"ש קרוב לסוף אלפים אמה ויניה שם מזון ב' סעודות לרוח שרוצה לילך בו. (א"ה ה') עירובי תחומין סי' ת"ח סעיף א') וזהו לומר אני שמתי עירובי לסוף אלפים אמה והיו כאלו שם הוא המקום שביאתי ומשם ואילך יש לי דשות לילך אלפים אמה. ונקרא עירוב לפי שהוא מערב האלפים אמה שהיו לו לרוח מודה ד"ם עם האלפים שהיו לו לצד מערב וכיון שקבלנו עלינו שלא לילך בשבת יותר מאלפים אמה אלא ע"י עירוב לכבוד שבת. נמצא שזו מצוה עלינו וכשעירבנו קיימנו לא יחל דברו הילכך שייך שפיר לומר וצונו. וא"ת ולמה כל אחד וא' אינו מברך כשסוקים נדרו, י"ל לפי שאין מתקנין ברכה לדבר שאפשר שלא יארע. שהרי אפשר שלא ידור לעולם :

צט אה"כ דבריך רצוים ומתקבלים אל הסברא. ואני רואה דהיינו מעמא שאומרים וצונו בין על עירובי תחומין בין על עירובי חצרות ושתופי סבואות. דכל מגמת רז"ל לא היתה אלא להגדיל כבוד שבת ולהציל נפשות עם ישראל אשר לא תמותנה. אך מה נאמר על עירובי תבשילין אשר לא נמצא רמז מהם בתורה :

ק אה"ה לא אדוני כי י"א שהוא מדאורייתא מרב' (שמות י"ו) והכינו את אשר יביאו. אבל אפי' תימא שהוא מדרבנן שייך ביה וצונו. והטעם הוא שהב' או' (שמות י"ב) אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. ובודאי שזהו דוקא לצורך י"ט אבל שלא לצורך י"ט ליכא מאן דפליג דאסור. דחול מכין לשבת וחול מכין לי"ט וי"ט נמי מכין לשבת. אבל חז"ל אמרו בלא עירוב שמא יבשלו מי"ט לחול. ועכשיו ישאו ק"ו בעצמם דיאמרו. ומה מי"ט לשבת אין מבשלין. מי"ט לחול לא כ"ש, והעירוב הוא לומר כבר התחלתי לבשל ביום חול לשבת בזה העירוב. ואז אעפ"י שמבשל לכתחלה בי"ט שהוא ע"ש לשבת הוי כמו שנוטר לבשל התבשיל שהתחיל

שתתחיל מעו"מ. וזה נתקן לכבוד י"ט המקודש כדי שלא יולולו בו. וכל ישראל קבלו עליהם שלא לבשל בלי עירוב. נמצא העובר על זה עובר על לא יחל דברו. ובכך שייך לומר וצונו :

קא אה"כ א"כ אין אנו צריכין לדרשת לא תסור :

קב אה"ח דרשת לא תסור היא דרך כלל. אבל אני פירשתי דרך פרט. מפני שאני יודע שהמכחישים מערעדין מאד על מצות דרבנן כשיש בהן וצונו :

קג אה"כ האם היה כח ורשות ביד הראשונים להכריח לדורות הבאים לקבל עליהם החומרות שנתרצו הם בהנה :

קד אה"ח אין ספק בזה שיש לאל ידם :

קה אה"כ מהיכן תוביח זה סן המקרא :

קו אה"ח משה רבינו אמר (דברים כ"ט) ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת ואת האלה הזאת כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה' אלהינו ואת אשר איננו פה עמנו היום. הרי שיש כח ביד דורות הראשונים לשעבד לאחרונים :

קז אה"כ אין משם ראייה. לפי שמה שעשה משה מפי הגבורה עשה : **קה** אה"ח והלא במעשה הגבעונים שלא מפי הגבורה נהיתה השבועה שנאמר (יהושע ט') ואת פיה' לא שארו. ואעפ"כ נענשו האחרונים על שעברו על שבועת הראשונים שנאמר (שמואל ב' ג"א) ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחרי שנה ויבקש דוד את פני ה' ויאמר ה' אל שאול ואל בית הרמים על אשר הסית את הגבעונים. ולשכך חמת ה' הוצרכו להסית שבעה יוצאי ירך שאול. הרי שהקב"ה נקם נקמת הגבעונים מאת שאול ומה גם אחרי מותו על מה שקבלו ת' שנים לפניו :

קט אה"כ איכא למיפרך מה לשאור שכן עבר על שבועה שקבלו עליהם כל ישראל. ואם תקח כל ישראל בכלל היינו ישראל שבימי יהושע. היינו ישראל שבימי שאול, והיינו ישראל שבימינו. ואיכא תיולול ה' גדול לעיני הגבעונים לעבור על שבועת יהושע אעפ"י שלא יהיו חייבין בה אלא בדורו בלבד תאמר במקום דליכא תיולול ה' ולא שבועה אלא קבלה בעלמא. דודאי אין הראשונים מחייבין את האחרונים :

קכ אה"ח והרי ימי הפורים שלא היתה שם שבועה אלא קבלה בעלמא. ואעפ"כ הראשונים חייבו את האחרונים שנאמר (אסתר ט') קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עושים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור וגו' וכתוב לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם וגו' וכאשר קימו ער נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם, והנה ארבע צומות לא נצטוו מהשי"ת אלא ישראל קבלום עליהם והקב"ה רצה בהם, כדכתיב (זכריה ט') כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וגו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים. הרי מהפורים והצומות שיש כח ביד הדורות הראשונים להכריח לאחרונים שיקבלו גזרתם או הסכמתם :

קיב אה"כ אחרי המענות האלה אין להתרד על מה שתקנו לומר וצונו, על מצות דרבנן :

קיג אה"ח הגידה לי אם יש עוד הערות וקשיות למכחישים נגד חז"ל :

קיג אה"כ הנה אונ"ך ושמע, אני מאמין באמונה שלמה שמצות שופר

שומר נאמרה למשה כמיני ונרמה בתורה במה דכתיב (במדבר כ"ט) יום תרועה יהיה לכם, אמנם מזה הטעם עצמו איני רואה התנצלות לחו"ל במה שאמרו לתקוע כשחל בשבת. וכן ליטול לולב ביום א' של חג הסוכות. כיון שלפי דבריכם יום א' במדינה בלבד הוא מדאורייתא ושאר כל הימים מתקנת ר"י ב"ז. כדתנן (פ"ד דר"ה משנה ג' ופ"ג דסוכה משנה י"ב) בראשונה היה הלולב נישל במקדש ו' (ודרשינן לפני ה' אלהיכם שבעת ימים). ובמדינה יום א' (ולא בנבולין ו' ימים. וירושלים יש לה דין נבולין לענין זה) משחרב ב"ה התקין ריב"ז שיהא לולב נישל במדינה ו' וזר למקדש. איך במלו א"כ מצוה דאורייתא בנבולין כשחל ר"ה יסוכות בשבת: קיד אה"ה מהטעם עצמו שביטלו צום יום הכיפורים לחולה שצריך לאכול: קמז אה"כ מי יאמין לשבעתך, מה לר"ה וסוכות עם יוה"כ:

קמז אה"ה כולי עלמא לא פליגי דחולה שצריך לאכול מאכלין אותו ביה"כ מפני שאין קך דבר שעומד בפני פיקוח נפש. וכן מי שמתו לו שני אחים מחמת סילה אין מלין אותו ואע"ג דיה"כ ומילה ברכת. ואעפ"י שלא מצינו בתורה שיפטר לחולה מעינוי יה"כ ולא למי שמתו אחיו מחמת סילה מלמול. אלא שד"ש וזהו חיל מוחי בהם. לא יראה ולא ימצא עכ"ז איש אשר רוח בו שיבחיש זה והנה גלוי וידוע לכל יודע ספר כמה וכמה רבבות אלפי ישראל היו ביום בית שני. ואחר תרבנו כמה מאות שנים בארץ ובח"ל אשר לא יאומן כי יסופר. שהרי אמרו בפ' תמיד נשחמ' (דף ס"ד ע"ב) פעם א' בקש אנריפס המלך ליתן עינוי באוכלוסי ישראל. א"ל לכ"ג תן עינויך בפסחים. נמל כזריא מכל א' וא' ונמצאו ס רבוא כוליות כפלים כיוצאי מצרים. חוץ מממא ושהיה בדרך רחוקה. ואין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשר' בני אדם ע"כ. ולפי חשבון זה הם י"ב פעמי עשר מאה אלף דהיינו בלע"ז י"ב מיליאונ'ש וזהו יכול ואפשר. אבל ס"ש בפ' הניזקין (דף נ"ז) ס' רבוא עירות היו לו לינאי המלך וכל א' וא' היו בה כיוצאי מצרים. חוץ מג' שהיו בהן כפלים כיוצאי מצרים. גזומא. כי הא דאמרו ברפ"ב דתמיד דברו חכמים ל' הבאי דאלת"ה ס' רבוא עירות כל אחד מחוקת ס' רבוא בני אדם בקושי תחזיק אותן א"י ולא תשאר פרסה של קרקע לחרוש ולזרוע. אלא ודאי גזומא. וכן הא דאמרו שם ושם ע"ב) שאדריאנוס הרג באלכסנדריא ס' רבוא על ס' רבוא כיוצאי מצרים גזומא. אבל אין ספק שיהודה וישראל רבים כחול שעל שפת הים. והנה אציגה נא לפניך דברי אנריפס המלך אל הקיסר קא"יו. והיינו שהרשע הזה עלה בדעתו שישתחוו לו כל מלכים וכל גוים יעבדוהו כאלוה. ולכן צוה שישוימו צלם דמות תבניתו בכל בתי תפלות שר אומות העולם. ובכל בתי כנסיות של כל ישראל הנפוצים בארבע כנפות הארץ ובבית המקדש. ואנריפס המלך כתב לו אגרת תחנוני' להשיב את מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים. ואלה קצת דבריה לענינינו:

לזכ ת העיר הקדושה אשר היא מולדתי הנני יכול להגיד אל מעלתך שהיא מטרפולין לא לבד אל מדינה א' של יהודים אלא למדינות רבות לסבת התושבים אשר יצאו ממנה להאחו בתוכן. אם קרובות לה כמדינות השכנות מצרים אדום וסוריא החלק ממנה הנקרא ציילי ושאר תחומיה, או המדינות הרחוקות פאנפיליא"ה ציליציא"ה ורבים מחלקי האסיא"ה עד בימיניא"ה ונבולות פונט"ה וכן באיגרופ"ה המיסליא"ה הבואיציא"ה המוקדוניא"ה איטו"ליאה אטיק"ה תור"נימו ומבחר ערי הפול"וונניסו, ולא מדינות היבשה

לבדן מלאו יהודים . כי גם האיים הראשיים ניגרופ"ונסי צופ"ר וקאנ"דיאה ,
יאניה מהוכיר הנמצאים מעבר לנהר פרת אשר הם בתלקים מעמים שהם
בכל ויתר מחוים . הנה כל עיר מכתר וכל תלקה טובה יהודים ישכנו
בה . עכ"ד :

ואחד מחכמי הנוצרים הפריזו על המדה . שכתב שהיו בארץ ישראל בזמן
בית שני ששים ושש פעמים עשר מאה ארף דהיינו ס"ו מיליאוני"ש
ור"ם ארף . וכתב כך מפני שמצא ביוסיפון לרוסיים שבכפר א' בגליל היו
ט"ו ארף נפשות . ומרמה שזה הסך עצמו היה בכל כפר וכפר . ולכל עיר
מוקפת חומה נותן ג' ארף . ולכל שבט ושבט ס' עיירות מוקפות חומה שהם
המשה מיליאוניש ותק"ך ארף נפשית ואם תרבה אותם במספר י"ב יעל לסך
הג"ל של ס"ו מיליאוניש ור"ם ארף :

וזוה דבר שאין לו שתר כי בבית שני לא היו אלא ב' שבטים וחצי וכהנים
ולוים . ואם היו שם קצת משאר שבטים היו במלים במיעוטן . ועוד
שלא כל הסקמות שוין . שאפילו תימא שבכפר א' היו ט"ו ארף אינו מוכרח
גם כן שבשאר כפרים ועיירות של המדינה יהיה יישוב לערך אותו הכפר .
ואפילו תימא שמדינת גליל תהיה מיושבת הרבה לא מפני זה תהיה מדינת
יהודה כל כך מיושבת כמוה . ויהי מה כולי עלמא לא פליגי שמספר עם
בני ישראל היו רב ועצום דבר שלא ישוער ולא יסופר בין בארץ בין בח"ל .
ורובא דרובא היו בהכרח בעלי סחורה ומלאכה כדרך כל הארץ . לפי
שבהכרח היו ביניהם אכרים וכורמים חרשי ברזל ועצים בנאי' חיימים ספרים
וכובסים וכו' והכי איתא בישהי ר"ה ררבן גמליאל פוטר עם שבשדות
מתפלות ר"ה וי"ה מפני שש"ץ שבעיר מוציאן ידי חובתן . וכן אעפ"י שאמרו
עם שאחורי הכהנים אינן בכלל הברכה . עם שבשדות הוא בכלל הברכה .
נמצא שרוב עם בני ישראל היו עמי הארץ . ומיעוטא דמיעוטא היו חכמים .
וביון שרובא היו ע"ה מסילא לא היו בקיאין בדקדוקי מצות . ולכן כשתל
ר"ה וסוכות בשבת ילך אצל בקי עם השופר או עם הלולב כדי שיתקע
או יברך לו או כדי ללמוד נשילתו או ברכתו ויולכנו ד' אמות בר"ה ויבא
לידי איסור סקילה . ואף אם יתרו בו לא ישמע לקול מריו כי יאמר שאינו
רוצה לבטל המצוה :

קין אה"כ ולמה לא ימה אזנו למלמדיו . אטו ברשעי עסקינן ;
קיה אה"ח ח"ו אלא בחסיד שומה . והילך מעשה שהיה . (פ' זה בורר
דף כ"ו) הנהו קבוראי דקבור נפשא ביו"ט ראשון של
עצרת . שמתניהו רב פפא ופסלינהו לעדות . ואכשריניהו רב הונא בריה דרב
יהושע . א"ל רב פפא והא רשעים נינהו , סברי מצוה קעבדי . והא קא
משמתינן להו . סברי כפרה קעבדי לן רבנן . וכתב רש"י ז"ל ופסלינהו
לעדות . דמשום שכר ממון עוברים על דת וה"ל כרשע דחמס . והא
משמתינן להו . על הראשונה וחזרין ושונין בעבירה . סברי הא דשמתינן
משום כפרה היא על שעברנו ולא משום שנחדר בן אלא מותר לחלל יו"ט
משום המצוה ונשב בנידוי משום כפרה . (והכי פסק במח"מ ה' עדות סי'
ל"ד) וברפ"ב דרמאי גרסינן הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות
ושכה לעשרן ושואלו בשבת יאכל על פיו דאימת שבת עליו שמתירא לשקר
בשבת יותר מבחול . והוא לשון הירושלמי שם . הרי כמה סברות מופיעות
ימזוייפות היו בלב המון העם . והנה בחיינו ובימינו מעשים בכל יום מכמה
זכמה שעושין מן העיקר מפל . ומן המפל עיקר . ומחמירין בקל . ומקילין
בחסור

בהמור לפי שיש בכל מקום ובכל זמן עמי הארץ שאין תירוץ לקושיותיהם .
 ולא ישמעו לקול מלחשים . וכגון אלו יהיו לולב ושופר בר"ה והיו עוברין
 על איסור סקילה היש פקוח נפש גדול מזה :

ק"ט אה"כ וכי מפני הסכלים והטפשים נבטל מצות שופר ולולב מישראל :

קכ אה"ח לא היה אפשר באופן אחר :

קכא אה"כ צריך שתתן טעם לדברך :

קכב אה"ח הטעם הוא מפני שאין בכל העולם מי שיודע אימתי ראש

השנה . אלא ירושלים ותחומה . ואין מי שיודע אימתי חג הסוכות
 אלא המקומות שהם קרובים מהלך עשרה ימים לירושלים . הלכך אם ב"ד
 היו מתירין ליטול שופר ולולב לרחוקים בשבת שהוא להם שלשים לאלול .
 או במ"ו שלהם שהוא לירושלים י"ד . אפשר שלא קדשוהו ב"ד בירושלים
 ונמצא הנוטל בו שופר ומוליכו ד' אמות בר"ה עושה שתיים רעות שתוקע
 שופר בשבת ביום שאינו ר"ה בלי תועלת ומטלטל סר"ה לרה"ר בלי רוח
 מצוה וכן בלולב . א"כ לא היו יכולין להתיר שופר ולולב לרחוקים . (ר"פ
 לולב וערבה ובירושלאמי רפ"ד דר"ה) וביקרא רבה (סוף פרשה כ"ט) בפירוש
 ארשב"י ידחה במקדש שהן יודעין זמנו של חודש ואל ידחה בגבולין שאין
 יודעין זמנו של חודש . דארשב"י (דברים כ"ט) יום תדעיה יהיה לכם ועשיתם
 אשה . מקום שהקרבות קרבין :

קכג אה"כ הרין עמך . ואני רואה עומק חכמת חז"ל בזה ובכן יסבר פי

דוברי שקר שמעוירים עליהם ואומרים למה אסרו לנו שופר ולולב
 בשבת . אבל עדיין יש לי קושיא עצומה עליך שהרי עדיין לא יצאת ידי
 חובתך . כי אין להשוות בשום פנים חובה ב"ה עם עמי הארץ בר"ה וסוכות .
 מפני שהחולה צריך שיהיה בו סכנה . ושיהיה שיכתבן יותר או שימות .
 ובהאי איתחוק בה ריעותא . שהרי הוא חולה בפועל . וקרוב לודאי הוא
 שיבא לידי סכנה עצומה מחמת הצום . אבל בעם הארץ אינו כך לפי
 שאפשר שיבא לידי איסור סקילה . ואפשר שלא יבוא . שהרי אפשר שישאר
 לחכם ויודיע לו שאין לתקוע ולא ליטול לולב בשבת . או אפשר שומצא
 שכנו הקרוב אל ביתו בקי וילמדנו ולא יבוא לידי סכשול . ואם כן אין
 מקום למה שאמרת שכשם שעוברין על עונש כרת משום פקוח נפש במילה
 וביום הכפורים . כך מבטלין מצות עשה של שופר ולולב משום פיקוח
 נפש דעם זארא :

קכד אה"ח והרי ערל שמתו אחיו מחמת מילה דלא איתחוק ביה ריעותא

אלא מחמת אחיו שהן נופין מחולקין . ואעפ"כ פטור מן המילה שהיא
 בכרת . הכא נמי נפטרניהו ממצות עשה שהוא דבר שוללי ולא מעשי .
 דהיינו שאינו עושה מה שצוה ה' . אבל אינו עושה נגד מקצתו בחולה
 האוכל ב"ה :

קכה אה"כ שפיר קאמרת דאיכא לרמווי עם הארץ לערל שמתו אחיו

מחמת מילה . אבל לעולם אימא לך דליכא לרמוייניהו לחולה דהיינו

איתחוק ריעותא בחולי . הכא מי איתחוק ריעותא בהוצאה כרשות לר"ה

קכו אה"ח אפילו הכי איכא לרמוייניהו לחולה דמה לי איתחוק ריעותא

בגוף . מה לי איתחוק ריעותא בשכל ומה לי סכנה הבאה נצומת

חסרון הבריאות . ומה לי הבאה מחמת חסרון הדעת , כיון שזו וזו מביאין

לידי מיתה ועוד מה לנו להתגולל ולהתנפל ולהקשות על הו"ל למה תקנו

כך ולא תקנו כך. והלא לא יקשה כך אלא מפש ומכל שהרי הוללות וככלות הוא שהאחרונים יוכיחו לראשונים על מה שתקנו צימיה לבני דורם הנודעים להם ואינן נודעין לנו :

קבו אה"כ אורך ביושר לבב שחרפה היא לאחרונים לערער על הראשונים במה שמצאו ראוי לחקן להנהיג בני דורם. אבל לא תכחד ממני שבהשתנות מצב העם צריך שתשתנה ההנהגה. ובנידון כזה ודאי שתקנות הראשונים לא יאותו לאחרונים :

קבה אה"ח בצדק כל אמרי פיך ;
קבט אה"כ אם כן כשלא היינו בקיאין בקביעא דירחא נכון וישר שבני ח"ל יעשו שני ימים כספק. אבל השתא דבקיאינן בקביעא דירחא מאי איכא למימר :

קר אה"ח אני אשיבך מלון באורך כשנדבר על ענין העיבור שלא לחלק העניינים. וכאן אימר לך בקיצור שני מעמים בדבר. חדא מה שמתריך הגמרא על השאלה הזאת בעינה. בפ"ק דביצה (דף ד' סע"א) הוזרה במנהג אבותיכם שביריכם זמנין דגזירה מלכות גזירה (שלא יתעסקו בתורה וישתבח סוד העיבור ככם ותעבדו נמי חד יומא) ואתי לקלקול. (לעשות חסר מלא וכלא חסר ותאכלו חמץ בפסח). ב' שאם מלך המושל בא"י קודם ביאת משיחנו ועודנו בגלות יתן רשות לישראל לשבת על אדמתם ולמנות עליהם כנהדרין יחזור העיבור ליושנו ויהיו מקדשין על פי הראיה כימי קדם קדמתה ואז לא היינו חונגין לעולם יחד ביום א' אלא לפעמים. ג' משום שכל דבר שבסנין צריך מנין אחר להתירו. וכיון שכל ישראל הרחוקים סא"י קבלו עליהם לעשות שני ימים להסתלק מן הספק. צריך שיסכימו כולם ג"כ לבטל תקנה זו. וזה אי אפשר דרך טבע מפני שאנו מפורדים ומפורדים בין כל אומות העולם אחת הנה ואחת הנה ויש כמה וכמה מבני ישראל במדינות רחוקות אשר אין אנו יודעים זה מזה ולא יש דרך הכרה ביניהם ובינינו בשום פנים כגון במלכויות פרס והודו וכוש. ובמלכות ג'ינה ומאראטא ריאה כפי מה שמצאתי ראיתי בספרי המלאים והמהלכים :

קרא אה"כ ה' אלהים יתן לי לשון למורים להודיע לכל יושבי חלד תמימות ואמונת וחכמת חז"ל, ברוך חונן הדעת ליראיו וברוכים הם לה' אשר בצדקתם וביושר לבבם עשו סמוכות לתורה והורו לעם בני ישראל דרך ישר לא יכשלו בה :

קלב אה"ח אילו הסבחישים היו מתבוננים בפשט תורה שבכתב היו מודים ממילא לכל מה שאמרת. אמנם הם עשו כל מאמצי כחם להתרחק מקבלת חז"ל סבלי שיפתחו עיניהם לראות שנצלו במי המבוכה וטבעו במצולות הקושיות והמחלוקת ואין מושיע :

קלג אה"כ כן דברת. אך אף שכבר העברתיך בפשע מאוד בשאלות. והונעתך בהערות לא אחדל מלהוסיף ולשאל כי תורה היא וללמוד אני צריך :

קלד אה"ח שאל אדוני כי שומע עבדך :

קדה אה"כ חז"ל החמירו בעון רבית ואמרו (משנה ס"פ איזהו נשך דף ע"ה רע"ב) שהי לאוין נאמרו בו. ושעוברין עליהן המלוה והלוה והערב והעדים כ"א לפי מה שעסק בו. (שם דף ע"א רע"א) ושכל המלוה בריבית נכסיו מתמוטטין וכאלו כפר באלהי ישראל. ואעפ"כ התירו קצת דברים אשר כל איש שוגה ופתי יכיר בנקלה שהם רבית כגון משכנתא

דסורא. (הרמב"ם פ"ו מה' מלוה ולוה. י"ד קע"ב א') דהיינו שראובן משכן בית לשמעון בק' סלעים ע"ס שידור בה שמעון עשרים שנה. וכתב שמעון לראובן במשלם שנין אילין תיפוק ארעא דא בלא כסף אעפ"י ששכירות הבית שוה י' סלעים לשנה עושין אותו היתר נמור. זהו א' מדרכי המשכנתא. שומו שמים על זאת. והלא זהו רבית גלויה ומפורסמת. שהרי לסוף כ' שנה באי ליד שמעון מאתים סלעים ק' קרן וק' ריוח. ואיך התירו חז"ל דבר זה. והנה כל העם צועק בטרה לאמר אין זה כי אם הערמת חכמים ליקח רבית באופן נסתר ונעלם שאל יקרא שמו עליו. אבל אין בידם להסתירו דסוף סוף שמעון הלוח ק' ונפל מאתים. והק' העודפים על הק' שהלוהו כולן רבית ואגר נטר וה"ה במשכנתא דנכיתא. וכן מה שאמרו (י"ד סי' קס"ו) מלוה אדם לחבירו מאה על תנאי שיתעסק בהן לריוח המלוה עד שיהיו מאתים. ויהיו באחריות המלוה ע"י אותו זמן. וכשהיו מאתים יחזרו למלוה. ומשם ואילך יהיה כל הריוח ללוה. ובלבד שיהיו לו שכר עמלו עד שיהיו מאתים ואם התנה עמו מתחלה אפ"י כל שהוא בשכר עמלו סני. והלא מי שיש לו עינים לראות. בעיניו יראה ולבבו יבין שכל הריוח שנותן הלוה למלוה הוא רבית אף כי בשינוי השם. וכן מה שנותן המלוה ללוה שכר מרחו אינו אלא כמות עינים. שאלו היה נותן לו שכר זראוי למרחו התרשתי. אבל אם התנה עמו מתחלה יכול לתת לו שוה פרושה על מורה ששוה ק' זהובים. וכן לא יעשה :

קלך אה"ח אילו אלו המעשים שקורין הערמות היו מותרים לחכמים בלבד. ולא לכל ישראל בכלל. או אם היוכמים לברם היו עשירים ושאר כל אדם עניים גם אני הייתי מטה אוני לדברי המלונים. והיינו יבוכים לחוש לשמא המציאו הדינים בדרך זו להנאתם ולטובתם. אבל אינו כן כי אדרבא כפי מנהגו של עולם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר ואפ"י תימא שיהיו כולם או רובם עשירים לא הועילו כלום לעצמם בסדרם הדין כך. כי תורה אחת ומשפט אי לחכם ולהי"וש. אבל הסון העם שאינו יודע בטיב חילוקי הדינים אם רואין ת"ח שמרייח כאופן שאסרתי דרך משכנתא או עיסקא. ישאגו ככפירים נגדו ויאמרו עליו שהוא בעל רבית ואינו אלא דברי טפשות שאם ישאל לחכם יורהו שמה שהוא עושה וזו היתר נמור ושהוא יכול לעשות כמותו אם ירצה כאשר הוריתי פעמים רבות לאנשי מעשה אשר שאלוני כדת מה לעשות באיזה עסקים הבאין לאדם שלא ליכשל בעון רבית :

קלז אה"כ זה דרכם כסל למו :
קלה אה"ח היש רשות ביד כל אדם למכור או להשכיר ביתו או שדרו בוול :

קלמ אה"כ ומי יאמר לך מה תעשה :
קמ אה"ח ראובן רצה והשכיר ביתו לשמעון בעשר סלעים לשנה. אעפ"י ששכירותה שוה עשרים. הנמצא בזה שום צד איסור :

קמא אה"כ לא. מפני שוהו אשר דברתי שרשאי כל אדם לעשות בשלו מה שירצה :

קמב אה"ח צריך לרעת שכל זמן המשכנתא הבית או השרה הן באחריות המלוה. ולכן הותרה ג"כ משכנתא בנכיתא אפ"י אינו מנכה אלא דבר מועט לשנה משני הטעמים. דהיינו שאם ישרף הבית או ישמוף הגתר את השרה המלוה איבד מעותיו נמצא שהוא קרוב לשכר ולהפסד וה"ל

וה'ל לזה משכיר ביתו או שדהו בוול דמותר כמ"ש דאלת"ה לא שבקת
 חיי לכל בריה שהרי דרך משא ומתן בכך :

קמג אה"כ מה יש לך לומר על הנותן לחבירו סנה עד שיהיו מאתים :
קמד אה"ה בנידון הזה אין שום צד קושיא . הריא שעד שלא יהיו
 מאתים המעות הן באחריות המלוה . ב' שהרי משלם לו שכר טרחה
 כפועל בעלמא , אבל אם התנה עמו מתחלה בכל שהו סני . דה"ל כמי
 שנתרצה לעבוד לחברו בפהות :

קמה אה"כ משול מהמקרא להשקיש לב הסון העם שאינו יורד
 לעסקן של דברים :

קמו אה"ה כתוב במעשה פילגש בגבעה (שופטים כ"א) ואיש ישראל
 נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה וכתוב
 אחרי השלום וישב בנימין בעת ההוא ויתנו להם נשים אשר היו מנשי
 יבש גלעד ולא מצאו להם כן וכתוב ויצו את בני בנימין לאמר לכו וארבתם
 בכרמים וראיתם והנה אם יצאו בנות שילו לחול במחולו' ויצאתם מן הכרמים
 וחמפת' לכם איש אשתו מכנות שילו ונו' והיה כי יבואו אבותם או אחיהם
 דריב אלינו ואמרנו אליהם חנונו אותם כי לא לקחנו איש אשתו במלחמה
 כי לא אתם נתתם להם כעת תאשמו ויעשו כן בני בנימין ונו' . והבנת
 הפסוק כך הוא לפי מה שפירש רד"ק ז"ל לכו וחמפתם הנשים ואם יבואו
 אבותם או אחיהם לריב אלינו (אמרו זקני העדה) מפני שהסכמנו בחמיפתן
 נאמר להם חנונו אותם עזבו בעבורנו את בנותיכם בידם שהרי עיניכם
 הרואות שאין זה מנהגו של עולם שהאיש יקח ויחמף אשה במלחמה לישא
 אותה אלא שזהו הכרח הבא עלינו שישובת ולא יגונה לפי שאינו מן הראוי
 שימחה שבט מישראל ואין לכם לחוש שמא עברתם על השביע' כי לא אתם
 נתתם להם בנותיכם לומר שכעת תאשמו . אלא הם חמפו אותן . הרי שעשו
 חילוק בחרם ואמרו אנתנו נשבענו שלא לתת להם נשים . אבל לא נשבענו
 שנעכב אותם מלחשוף . ולכאורה זו נראית הערמה ואעפ"כ לא מצינו
 שהש"ית נתרעם ולא הוכיחם על זה . אף אתה אמור למכחיש שכשם
 שהק"בה הסכים על החילוק שעשו בפילגש בגבעה בין נתינה לחטיפה
 שזו אסורה וזו מותרת . כך בענין הרבית בדרך זו אסר . ובדרך זו התיר :
קמז אה"כ מאן מוכח שברוך זו רבית וברוך זו אינו רבית :

קמח אה"ה חכמינו זכרונם לברכה :

קמט אה"כ הניחא לן שאנו מאמינים בדבריהם . אבל איך תשיב
 למכחשישם להכרית להם שם"ש חז"ל בענין רבית הוא קבלה ולא
 כפי אומר דעתם ;

קנ אה"ה נראה לי שהיה די והותר במ"ש (לעיל סימן קל"ו) אך למען
 לא יתפאר המכחיש עלי לאמר ידי הושיעה לי אמשול לו משל אחר .
 ראובן הפיל תחנתו לפני שמעון שילוה לו אלף סלעים לזמן סה . והבטיח
 לו לפרעו בסוף זמנו באמת ובתמים . א"ל שמעון איני מכיר אותך כי לא
 יראיתך מימי ולקחתי את מסוני אשר אספתי בזיעת אפי לבני ולבנותי
 ונתתי לאיש אשר לא ידעתיו ולא ראיתיו עד הנה . השיב לו ראובן רוב
 גדולי העיר מכירין אותי ויודעין שאני אדם כשר ונושא ונותן באמונה .
 א"ל שמעון יבואו ויעידו לפני טובי העיר שכינים דברך ואני אעשה
 בקשתך . באו והעידו לפני שמעון כדבריו והוא הלוח לו מיד אלף כלעים .
 ובהניע

ובהגיע תור הפרעון פרע לשמעון כאשר דבר וכן עשה פעמים שלש .
היצטרך שמעון לשאול לטובי העיר כפעם בפעם שמלוהו שהוא נאמן :
קנא אה"כ לא . מפני שכיון שהחזק לאדם כשר לפעם א' החזק כשר
לעולם . עד שיעשה איוה דבר אשר עליו איתרע חזקתיה ;

קנב אה"ח והלא כבר הוכחתי (בויכוח שני סי' ו') שאי אפשר שהז"ל
עשו חקים ודתות רעים להם ולעם ובל דברי ויכוח שני אינן אלא
להורות שהם נאמנים ותמימים וכיון שהחזקו לכך אין למכחיש להכריחני
להביא ראיה על כל דין ודין שפירושם אמת . שהרי די במה שאנו רואים
שלא חשו לפיקוח נפשם בתולדות שבת ולא להפסד ממון במריפות . ובכן
צריכין אנו להאמין מה שיאמרו בכל מכל כל . כי אין לאיש נחמד ויקר
מנופו וממונו . דכתיב (איוב ב') וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו . וארז"ל
(בפ' הוראה דף סא ע"ב) יש אדם שסמונו חביב עליו מנופו :

קננ אה"כ באמת שוויה טענה שאין עליה תשובה ;
קננד אה"ח זאת ועוד אחרת יש אשר לא יוכלו המכחישים להמלמ
ממנה . והיינו שצריך שיוודו בעל כרחן שהרבית הוא תחת סוג כי
יפלא כי לא פורש בתורה . אלא נאמ' סתם (ויק' כ"ה) את כספך לא תתן לו
בנשך וגו' . וכן בכמה מקומות (סי' י"ח) ויחזקאל ג"כ דיבר ממנו והוא
ג"כ לא פירשו א"כ לפי מה שהוכחתי (בויכוח שני סי' ג"ב והבאים אחריו)
סיברתי אנו מגזרת הכתוב להאמין פירוש חז"ל . ואין לשום אדם פה
להשתוב ולא סצח להרים ראש נגדם ;

קנה אה"כ הנה אנחנו אוכרים יום ויום די לא שלו ברייתא דרבי ישמעאל
אומר ב"ג מדות התורה נדרשת . והנה הקראים מלעיגים עלינו
באמרם שהסדות הללו המציאות חז"ל כדי לפרש התורה כפי רצינם ואין
לחכמי מלכותי מה להשיב . לכן אחלי יכונו לפניך שתודיעני פירושן ותוכיח
למכחישים שהן מיוסדות על אדני האמת המקובלת והסכרא ;

קנו אה"ח אין לחוש לערעור כשיש אויבים כדאיתא בפ' ואלו מנלחין
(דף י"ח ע"ב) אויבים הוא דאפיקה לקלא . ולכן ארוני המלך אל תשים
לב לדבריהם כי הבל המה כאשר אראך בע"ה ;

קנז אה"כ יודע אני כי אין מסש בהם . אבל צר לי שאין לי להשיב ;
קנה אה"ח אל תירא מפניהם כי עמנו אל . ובכן שמענה ואתה דע לך
שרוב מה שלמדו חז"ל מ"ג מדות מקובל כסיני ;

קנט אה"כ והלא אמרו התורה נדרשת ומשמע שבי"ג מדות הללו המציאו
כמה דינים לא שערום ראשונים , כאשר ראיתי בספרא וספרי
ומכילתא וש"ס ירושלמי ובבלי . ועוד למה אמרת רוב ולא אמרת כל ;

קס אה"ח כך נראה לכאורה אבל אינו כן בשום פנים אלא הדינים היו
מקובלים ונהגין בכל ישראל וחז"ל למדו אותם הדינים היוצעים
והנהגין מק"ו . מג"ש . או מבנין אב וכו' והמעם שלא אמרתי כל לפי
שאפשר שלמדו פירוש איוה עיקר שנשכה בא' מ"ג מדות ;

קסא אה"כ כל זה תרוש על לוח לבי בעט ברזל בצפורן שמיר . אבל איך
אעשה להשקט מערת גלי ים המכחישים ;

קסב אה"ח עתה תראה כי ביד חזקה אשפיל שאין גליהם וכלה גרש
אגרש אותם ממניך ;

קסג אה"כ עשה והצלה וה' יהיה בעורך ;

קסד אה"ח אצננה נא לפניך פירוש הי"ג מדות . ותדע ותשכיל בכהירות

שכלך אם הן כפי הסברא . ואתחיל סן :

המדה הראשונה . קל וחומר , במדה הזאת נלמוד מקל לחמור ומחמור לקל וילפי לה ממרים דכתיב (במדבר י"ב) ואביה ירוק ירוק בפניה הלא תכלם שבעת ימים תסגר שבעת ימים מחויץ למחנה ואחר תאסף . ואם בשביל אביה תכלם שבעת ימים שהוא כאין נגד השכינה כ"ש בשביל השכינה . הרי שלמדנו מאביה שהוא קל לשכינה שהוא דבר חמור . והי"ל דומר ק"ו לשכינה ארבעה עשר יום . אלא שיש לנו כלל המסעט כח הק"ו . והיינו דאמרינן דיו לבא סן הדין להיות כנדון :

קסה אה"כ הק"ו הוא ויכוח שכלי ודמיון וערך בין דבר לדבר שכל בעל שכל יקיש כך וכן עושין בעלי מלאכת ההגיון . אבל הדין מחליש כחו שהרי בק"ו של מרים בודאי שתשב מחויץ למחנה כל ימי חייה ויותר אם היה אפשר . כי כשם שאין ערך ודמיון בין האב לשכינה במהותם . כך אינו דין שיהיה ערך ודמיון ביניהם לענין העונש :

קסו אה"כ לפי דעתך היה צריך שמרים תשב מחויץ למחנה עד יום מותה מפני שחטאה להקב"ה שהוא בלתי בעל תכלית :

קסז אה"כ כך אמרתי וכך נראה לי :

קסח אה"כ ישתבח ויתעלה שם יוצר הכל לעולם ועד שנתרצה בחסדו הגדול להדמות לאב בנידון זה . ואנב אורחיה למדנו לומר דיו . שהרי מרים לא נסגרה אלא ו' ימים . ומכאן אנו למדים לומר דיו בכל ק"ו שיבוא לידנו :

קסט אה"כ נצחתי בחוזק מענתך אהובי :

קע אה"כ המדה השנית היא גזרה שוה פי' כשיש בתורה שתי תיבות אחת מפורשת ואחת סתומה אנו למדין לסתומה מהמפורשת כגון (ויקרא י"א) ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותך כי ערותך הנה . וכתיב (שם) ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות **ענותה** שארה הנה זמה היא (סנהדר' דכ"ט) מה להלן עשה בתה כבת בנה ובת בתה אף כאן עשה בתו כבת בנו ובת בתו וכו' . ולמדנו זה מדכתיב הכא והתם הנה :

קעא אה"כ איני מכחיש הדין אבל איני מבין אופן למודו . וכי משום דנאמר כאן הנה . ונאמר להלן הנה . ניתן שם חומרות האמורות כאן :

קעב אה"כ מה נפשך לומר בנידון הזה :

קעג אה"כ כמו שאמרו פעמים רבות בנמרא . כוונתך ולא מטעמך דהיינו שהדין אמת . אבל לא מכת ראיתם מפני שאין לה רמו בפסוק :

קעד אה"כ וכי סלקא דעתך שר"ל לא היו מבינים פשט הכתוב :

קעה אה"כ ח"ו . למי שאומר או סובר זה :

קעו אה"כ מה הועילו להוציא הכתוב ממשומו ללמוד זה הדין . שהרי אין בג"ש לא חכמה ולא פלפול ולא יצא להם ממנו גדולה וכבוד . אלא ודאי צריך לומר בהכרח שנמסרה למשה מסיני כמ"ש אין אדם הן ג"ש מעצמו אא"כ קבלה מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני :

קעז אה"כ רואה אני את דבריך :

קעח אה"כ המדה השלישית בנין אב וכתוב א' דהיינו שהכתוב פי' במקום א' דבר אחד אנו מייחסין אותו דבר לכל הדומה לו כגון כתיב

כתיב בחג הפסח (שמות י"ב) אך אשר יאכל לכל גפש הוא לבדו יעשה לכם. וזה בנין אב לכל הי"ט הדומין לפסח דהיינו שבועות ראש השנה ומכות. לומר שהוא הדין שמתור לבשל בהם. וכן אמרינן דכל מקום שנאמר דמיהם בם היינו סקילה. ובנין אב שלו (ויקרא כ') ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו באבן ירגמו אותם דמיהם בם : **קע"ט** אה"כ זהו לימוד נאה מאד ומתיישב אל הסכרא :

קפ אה"ח סבנין אב ושני כתובים. כגון בסומי כהנים כתיב (ויקרא כ"א) או גבן או דק ולא הזכיר יבלת והזכירה בסומי קרבנות .

ואחז"ל בכל מקום שזכיר מום סתם אתה נותן עליו מומי אדם ומומי בהמה :

קפא אה"כ גם זה לימוד מתקבל לפי שכיון שנאמר מום באדם ובבהמה כל מין מום פוסל בשניהם אע"פ שאינו מפורש בו :

קפב אה"ח המדה הרביעית היא . כלל ופרט אי אתה דן אלא כעין הפרט . כגון (ויקרא א') מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את

קרבנכם. בהמה כלל לפי שהחיה בכלל בהמה שנאמר (דברים י"ד) זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים וגו' איל וצבי ויחמור וגו' מן הבקר

ומן הצאן פרט שממעט חיה ואין בכלל אלא מה שבפרט . א"כ בהמה דוקא לאפוקי חיה :

המדה החמישית פרט וכלל כגון (דברים כ"ב) לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים וגו' השב תשיבם לאחריך . וכן תעשה לחמור

וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחריך וגו'. שור ושה חמור ושלמה פרט . אבדה כלל דרבי כל מילי :

המדה הששית כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט . כגון (שמות כ"ב) כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור ונוגב

מבית האיש וגו'. אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים (וישבע) אם לא שלח ידו במלאכת רעהו . על כל דבר פשע על שור על

חסור על שה על שלמה על כל אבדה , על כל דבר פשע כלל . על שור על חסור על שה על שלמה פרט . ער כל אבדה כלל . מה הפרט מפורש דבר

המיטלטל וגופו מסון . אף כל דבר המיטלטל וגופו מסון :

המדה השביעית מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל .

כגון (במדבר ד') פקוד כל בכור זכר לבני ישראל מן חדש ומעלה וגו' בכור כלל . זכר פרט . אלו נאמר בכור ולא נאמר זכר הייתי

אומר אפי' נקבה בכורה במשמע . בא הפרט זכר ומיעט נקבות . ואם נאמר זכר ולא נאמר בכור הייתי אומר כל זכר אפילו שאינו בכור לכך נאמר

בכור זכר . בכור הוא כלל הצריך לזכר שהוא פרט :

המדה השמינית וכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על

עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא . כגון (ויקרא כ') איש איש מבית ישראל אשר יתן מזרעו למולך מות יומת עם הארץ ירגמוהו

באבן . מולך בכלל עו"ג היה . ולמה יצא . להקיש אליה ולומר מה מולך בסקילה אף כל ע"ג בסקילה :

המדה התשיעית כל דבר שהיה בכלל ויצא למען מוען אחר שהוא

בענינו יצא להקל ולא להחמיר כגון (שמות כ"א) מכה איש ומת מות יומת . שומע אני בין שזוג בין מויד תלמוד לומר (דברים י"ט) וזה

דבר הרוצח אשר ינוס שמה וחי אשר יכה את רעהו בבלי דעת . דבר שהיה בכלל היינו רוצח שהיה בכלל מכה איש . ויצא למען מוען אחר

שהוא כענינו דהיינו רציחה. יצא להקל על הרוצח שונג בערי מקלט :
המדה העשירית כל דבר שהיה בכלל ויצא למעון טוען אחר שלא כענינו
 יצא להקל ולהחמיר כגון כתיב (דברים ט"ו) כי יסכר לך אחריך
 העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי
 מעמך. הקיש עברי לעבריה מה עברי יוצא בשש אף עבריה כן אבל
 מצינו דאמר הכתוב במקום אחר. (שמות כ"א) כי תקנה עבד עברי שש
 שנים יעבוד וכוזר משתעי קרא. ובנקבה כתיב (שם) וכי יסכור איש את
 בתו לאטה לא תצא כצאת העבדים ואיכא ביניהו טובא דעבד יצא בשש.
 אבל אמה יכולה לצאת קודם שש במיתת הארון ובסימנין נמצא שהאמה
 יצאה מכלל ועבדך שש שנים להקל לפי שיכולה לצאת קודם שש במיתת
 הארון ובסימנין מה שא"כ בעבד. ולהחמיר לפי שאם הארון או בנו יוערנה
 אינה יכולה למאן וצריך שתנשא :

המדה האחת עשרה כל דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש אי
 אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש
 כגון (ויקרא כב) וכל זר לא יאכל קדש תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש.
 וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו.
 יליד ביתו כלל ובין בתולות ובין נשואות במשמע. ויצא לידון בדבר חדש
 דכתיב (ויקרא כב) ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים
 לא תאכל. אי אתה יכול להחזירה לכלל דהיינו להיות' הראשון אעפ"י
 שמת בעלה עד שיחזירנה הכתוב בפירוש והרי החזיר' דכתיב (שם) ובת
 כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וגו' מלחם אביה תאכל :

המדה השתים עשרה. דבר הלמד מענינו. ודבר הלמד מסופו. כגון
 (שמות י"ז) אל יצא איש ממקומו ביום השביעי. שהכונה לומר
 שאל יצא ללקוט המן לפי שזה הציווי בא עליו לא שרא ילכו למייל בשבת
 או שלא יזונו ממקומם. וכן מה שנא' בכ"ג (ויקרא כ"א) וכן המקדש לא
 יצא היינו ליטמא למת. ודבר הלמד מסופו. כגון (שם י"ה) איש איש אל
 כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. שומע אני כל קרובות במשמע.
 ת"ל (שם) ערות אחותך וגו' ערות בת בנך וגו' אלו אסורות והשאר מותרות :
המדה השלש עשרה. שני כתובים המכתישים זה את זה. עד שיבא
 הכתוב השלישי ויכריע ביניהם. כגון נאמר בראשית ברא אלהים
 את השמים ואת הארץ דמשמע שמים ת"לה. ונאמר (בראשית ב') ביום
 עשות ה' אלהים ארץ ושמים. דמשמע ארץ תחלה. בא הכתוב השלישי
 והכריע שנ' (ישעיה ט"א) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני
 עליהם יעמדו יחדיו :

קפג אה"כ עתה ידעתי כי אי אפשר להבין התורה בשלמות בלי י"ג
 סודות הללו וידעתי נ"כ שנכונה דברת במה שאמרת שלא כל מה
 שנראה לנו שהידשווהו חכמים הוא חדש ממש. לפי שיש כמה וכמה דינים
 הנלמדים ב"ג סודות שצריך בהכרח שיהיו נוהגין בישראל מיד אחר
 סתן תורה :

קפד אה"כ כך הוא באמת ארוני המלך. ואילו היה לי פנאי הייתי מאריך
 ומביא עוד חבילות חבילות של ראיות. אבל במחתי בזכות שכלך
 ובדקות עיוןך כי רב הוא ואם דברי מעטים אתה רומף עליהם
 כהמה וכהמה :

קפה אה"כ ראה ראיתי שאילולא הי"ג סודות אברה תקותנו מלהבין התורה
 והמצות

והמצות ולא יהי בדינו ולא הלכות רופפות. כי הא דמומי אדם ומומי בהמה אם לא שע"י כלל בנין אב ושני כתובים פרשה חמ"י. שכונן שנ' מום סתם בזה ובה צריך ליתן את של זה בזה היינו פוסחים על שתי הסעיפים בלתי שנדע אם יבלת הנאמרה בבהמה ישנה ג"כ באדם או לא :

קפז אה"ח עליך נאמר (משלי ט') הן להכם ויחכם יצד :
קפז אה"כ ולא עוד אלא שהפירוש הוא מתיישב על הלב ואין בו שמץ דרש אלא פירוש הרברים כפשוטן :

קפה אה"ח ומה תאמר על כלל ופרט. פרט וכלל. ועל כל שאר המדות :
קפח אה"כ כולם נכוחים למבין וישרים למוציא דעת ולכן חמסי על

אנשים אשר רוח במ המלעיגים על דברי הו"ל. שאילו היו שוקלים דבריהם במאזני השכל ימצאו שהם אמת וצדקו יחדיו, אבל אינם רוצים להעטיק במ ולא לחקור טעמיהם. ולכן בבלי דעת מלין יכבירו על שלומי אמוני ישראל רבותינו שומרי תורה שבע"פ שניתנה למשה בסניו ואילו ילכו אל חכם הרשי' ובנון לחש ויערכו לפניו ספקותיהם היה מטעים להם דבריהם ויכירו וידעו שאינן אלא תורת ה' תמימה משיבת נפש ושאי' שיחתן צריכה תלמוד :

קצ אה"ח ברוך ה' אלהי ישראל אשר הגתנו בדרך אמת :
קצא אה"כ אמן ואמן. והנה פתחתך היום מן האזקים אשר אמרתך באורך דבורי ועתה לך לשלום לביתך כי נמו צללי ערב וה' ישמור צאתך ובואך :

קצב אה"ח כן יעשה ה' הנותן ליעף כח :

ויכוח רביעי

ויכוח שחז"ל נקיפים בכל החכמו' וסיתרון הגדול ט"ז להם על ספילוסופים אפ"י במחלוקת **א אה"כ** אמש זמותי נתקו וסורשי לבבי נדרו שנתי מעיני כי השקט לא יכולתי סרוח סועה מסער המחלוקות. יען שמעה אזני ותבן לה שיש בינינו שתי כתות מנגרות זו לזו על דבר החכמות שקורין חצונות. ואת אומרת שאאע"ה היה בקי בהן בכלליהן ובפרטיהן ובכל חילוקיהן. ושהוא ליסרן בארץ כשדים ובמצרים ומשם נתפשטו בכל העולם ואת אומרת שלא באלה חלק יעקב כי הבל המה מחשבות אדם ותחבולותיו ולפי דעתי זאת היא הסברא הנבחרת כי הנני רואה מ"ש במ' הכוזרי הח"ד יהודה הלוי וצוק"ל (בויכוח א' ס' ע"ו). וז"ל על הפילוסופים. אמר הכוזרי. אני רואה שהתעונו בשמות האלה ושמונו משתפים עם הבורא באמרים המבע חכם פועל ואפשר בורא על מעם דבריהם. והחבר הורה לדבריו ואמר כן הוא. ובשרק חלק (דף קי רע"א) אר"ע אף הקורא במפרי' החצונים אין לו חלק לעה"ב. ואמרי' שם בגמרא בספרי מינין רב יוסף אמר אפי' בספר בן מירא אמור למקרי ופירשי' ז"ל (ספרי מינין. צדוקים. בן מירא שיש בו דברי הבאי ובא עליה ליד ביטול) ותרב ר"ע סברמנורה פדש (ספריים חצונים כגון ספרי ארס"מו היוני ותביריו ובכלל זה הקורא במ' דברי הימים של עו"ג ובשירים של ענבים ודברי חשק שאין בהם חכמה ולא תועלת אלא איבוד זמן בלבד) עכ"ד. ובסוף מס' סוטה אמרו ארור אדם שילמד את בנו חכמת יונית. וכן סמוך לסוף פירק מרובה (דף ס"ד ע"ב) ובסנתות ר"מ ר' ישמעאל :

והרב הגדול הרשב"א ז"ל עם ל"ח חכמים נזרו הרם בברצ"ל ילינא על הלומד ומלמד